

SELVITYS OPETTAJANKOULUTUKSESTA

14.11.2011

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. KOULUTUSPOLIITTISET LINJAUKSET	1
3. OPETTAJANKOULUTUSTA KOSKEVAT SÄÄDÖKSET	2
4. YLIOPISTOJEN OPETTAJANKOULUTUS.....	3
4.1. Yliopistoissa koulutettavat opettajaryhmät.....	3
4.2. Kasvatustieteellisen koulutusalan opettajankoulutus.....	6
4.2.1 Kasvatustieteellisen koulutusalan yksiköt ja koulutusvastuu	6
4.2.2. Määrällisiä tietoja kasvatustieteellisen alan opettajankoulutuksesta	7
4.3. Muiden koulutusalojen opettajankoulutus	9
5. OPETTAJANKOULUTUS AMMATTIKORKEAKOULUISSA.....	10
5.1. Ammatillinen opettajankoulutus	10
5.2. Varhaiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan opinnot.....	11
6. OPETTAJANKOULUTUS JA TUTKIMUS	12
7. OPETTAJANKOULUTUKSEN OHJAUS JA KEHITTÄMINEN.....	14
7.1. Määrälliset opettajankoulutuksen tavoitteet yliopistoissa	14
7.2. Määrälliset opettajankoulutuksen tavoitteet ammatillisissa opettajakorkeakouluissa	17
7.3. Opettajankoulutuksen kehittäminen.....	18
8. OPETTAJATILANNE 2010	23
8.1. Opettajakelpoisuus	23
8.1.1. Perusopetuksen opettajakelpoisuuden yleistarkastelu.....	23
8.1.2. Luokanopetus	24
8.1.3. Erityisopetus	25
8.1.4. Perusopetuksen aineenopetus	25
8.1.5. Lukiokoulutus	26
8.1.6. Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen päätoimiset aineenopettajat yhteensä.....	26
8.1.7. Ammatillinen koulutus	28
8.1.8. Vapaa sivistystyö.....	29
8.1.9. Maahanmuuttajakoulutuksen opettajat	29
8.2. Opettajien ikärakenne	30
8.2.1. Perusopetus	30
8.2.2. Lukiokoulutus	30
8.2.3. Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen aineenopettajien ikärakenne	30

8.2.4. Ammatillinen koulutus	30
8.2.5. Vapaa sivistystyö	31
9. OPETTAJA- JA OPETTAJANKOULUTUSTARPEIDEN ENNAKOINTI VUOTEEN 2025	31
10. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA KEHITTÄMISLINJAUKSIA	35
LÄHTEET.....	41

1. JOHDANTO

Vuoden 2011 valtion talousarvion käsittelyn yhteydessä valtiovarainvaliokunnan mietintöön (53/2010 vp) sisältyi kannanotto siitä, että opettajankoulutuksen kokonaistilanne tulisi selvittää. Kannanotossa todetaan myös, että opetus- ja kulttuuriministeriön tulisi mahdollisuuksiensa mukaan huolehtia siitä, että yliopistot pidättäytyisivät opettajankoulutuslaitoksia koskevista ratkaisuista, kunnes selvitys on valmistunut. Sivistysvaliokunta keskusteli asiasta kokouksessaan 13.1.2011. Sivistysvaliokunta piti opettajankoulutuksen kokonaisselvityksen tekemistä välttämättömänä ja kiirehti ministeriön toimenpiteitä asiassa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on käyttänyt selvityksen valmistelussa Tilastokeskuksen valtakunnallisen opettajatiedonkeruun tuloksia ja Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen koordinoiman Pedagoginen asiantuntijuus liikkeessä -ennakointiprojektin arvioita tulevista opettaja- ja opettajankoulutustarpeista. Lisäksi on käytetty opettajankoulutusta käsitelleiden työryhmien ja kehittämishankkeiden aineistoa.

Selvitystä valmisteltaessa järjestettiin opettajankoulutusta koskevat kuulemistilaisuudet yliopistojen johdon edustajille 17.5.2011 ja ammatillisten opettajakorkeakoulujen johdon edustajille 16.6.2011. Opettajankoulutuksen kannalta keskeisten sidosryhmien näkemyksiä kuultiin 22.8.2011 järjestetyssä tilaisuudessa. Tilaisuuksien osallistujat esittivät näkemyksiä sekä määrällisistä että sisällöllisistä opettajankoulutuksen kehittämistarpeista.

Selvityksessä esitellään ensin opettajankoulutusta koskevia säädöksiä sekä yliopistoissa ja ammatillisissa opettajakorkeakouluissa järjestettävää opettajankoulutusta. Sen jälkeen kuvataan opettajankoulutuksen tutkimusta sekä ohjausta ja kehittämistä. Tämän jälkeen esitellään opettajatilannetta opettajatiedonkeruun tulosten perusteella sekä opettaja- ja opettajankoulutustarpeiden ennakkoinnin tuloksia. Selvityksen lopussa esitetään johtopäätöksiä ja kehittämislinjauksia.

Selvityksessä käsitellään yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen sekä vapaan sivistystyön opettajia ja heidän koulutustaan yliopistoissa ja ammatillisissa opettajakorkeakouluissa. Selvitys ei sisällä opetushenkilöstön täydennyskoulutusta. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä on voitu käsitellä vain rajatusti, koska tästä ryhmästä ei ole käytettävissä samanlaista tietopohjaa kuin yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen ja vapaan sivistystyön opetushenkilöstöstä. Samasta syystä taiteen perusopetuksessa ja korkea-asteen koulutuksen opetustehtävissä toimiva henkilöstö on rajattu selvityksen ulkopuolelle.

2. KOULUTUSPOLIITTISET LINJAUKSET

Hallitusohjelman painopisteitä ovat köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentäminen, julkisen talouden vakauttaminen sekä kestävän talouskasvun, työllisyyden ja kilpailukyvyyn vahvistaminen.

Hallituksen tavoitteena on nostaa suomalaiset maailman osaavimmaksi kansaksi vuoteen 2020 mennessä. Suomalainen sivistys ja koulutus ovat avoimesti kansainvälisiä. Tavoitteena on, että Suomi sijoittuu

tuolloin OECD-maiden kärkijoukkoon keskeisissä nuorten ja aikuisten osaamisvertailuissa, koulupudokkaiden vähydessä sekä nuorten ja työikäisten korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden väestöosuudessa. Kansainvälisesti korkeatasoinen opettajankoulutus on perusta Suomen korkealle sivistys- ja osaamistasolle sekä sen kohottamiselle. Tämä edellyttää opettajankoulutuksen jatkuvaa kehittämistä sekä pätevän ja ammattitaitoisen opettajakunnan saatavuuden turvaamista. Opettajankoulutuksessa otetaan huomioon erityispedagogiikan, monikulttuurisuuden sekä kodin ja koulun yhteistyön merkitys.

Hyvinvointipalvelujen turvaamiseksi hallitus varmistaa työvoiman saatavuuden erityisesti keskeisissä koulutus-, terveys- ja hyvinvointipalveluissa. Koulutuksen ennakkoinnilla ohjataan koulutuksen ja tutkin-
tojen rakenteita, sisältöjä sekä määrällistä tarjontaa. Korkeakoulujen opettajankoulutus mitoitetaan ennakointitulosten pohjalta. Opettajien saatavuuden varmistaminen edellyttää riittävän opettajankoulutuksen lisäksi opetustyön säilymistä vetovoimaisena uravalintana. Opettajan ammatin vetovoimaisuutta voidaan edistää kehittämällä opettajien työskentelyolosuhteita ja täydennyskoulutusmahdollisuuksia.

Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen laatua, tehokkuutta, vaikuttavuutta ja kansainvälistymistä vahvistetaan. Tämä edellyttää korkeakoulujen ja koko tutkimusjärjestelmän rakenteellista uudistumista ja selkeää työnjakoa, koulutustarjonnan oikeaa kohdentamista, koulutuksen tehostamista sekä tutkimusedellytysten vahvistamista. Korkeakoulujen rakenteellista kehittämistä vauhditetaan kokoomalla nykyistä toimipisteverkkoa laajoiksi, laadukkaiksi ja innovatiivisiksi osaamisympäristöiksi. Korkeakoulutuksen alueellinen saatavuus turvataan. Opettajankoulutuksen tarjonta on alueellisesti kattavaa ja vastaa koulutustarvetta.

Valtioneuvosto hyväksyy loppuvuodesta 2011 koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman vuosiksi 2011–2016.

3. OPETTAJANKOULUTUSTA KOSKEVAT SÄÄDÖKSET

Yliopistoissa tutkinnoista annetussa valtioneuvoston asetuksessa (794/2004) määritellään yleiset opettajankoulutuksen tavoitteet. Koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle valmiudet itsenäiseen toimintaan opettajana, ohjaajana ja kasvattajana. Tutkintoasetuksessa säädetään opettajankoulutukseen kuuluvista opinnoista ja niiden laajuudesta. Asetukseen sisältyvät säädökset opettajankoulutuksen opintojen rakenteesta ja koulutukseen kuuluvasta ohjatusta harjoittelusta.

Opetusministeriön asetuksessa (568/2005) määritellään, miten opettajankoulutuksen tehtävät jakaantuvat eri yliopistojen kesken. Opettajankoulutuskohtaisia tavoitteita ei säädöksissä ole, sillä niistä ja koulutuksen sisällöistä päättävät yliopistot.

Yliopistolaissa (558/2009) on säädetty, että yliopistoihin, joissa järjestetään opettajankoulutusta, kuuluu tarpeellinen määrä harjoittelukouluja opetusharjoittelua ja opettajankoulutuksen kehittämistä varten. Harjoittelukouluissa voidaan järjestää esi- ja perusopetusta sekä lukiokoulutusta.

Ammatillisesta opettajankoulutuksesta on säädetty laissa (351/2003) ja valtioneuvoston asetuksessa ammatillisesta opettajankoulutuksesta (357/2003). Säännösten mukaan ammatillisella opettajankoulu-

tuksella tarkoitetaan ammattikorkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten opettajille ja opettajaksi aikoville tarpeellista opettajakoulutusta.

Suomenkielinen ammatillinen opettajakoulutus järjestetään ammattikorkeakoulun yhteydessä toimivassa ammatillisessa opettajakorkeakoulussa. Valtioneuvosto voi hakemuksesta myöntää ammattikorkeakoulun ylläpitäjälle oikeuden järjestää ammatillista opettajakoulutusta. Ruotsinkielinen ammatillinen opettajakoulutus järjestetään Åbo Akademiassa.

Lain mukaan opettajakoulutukseen voidaan ottaa henkilö, jolla on sellainen koulutus ja työkokemus, joka vaaditaan ammattikorkeakoulun tai ammatillisen oppilaitoksen opettajan virkaan tai toimeen.

Valtioneuvoston asetuksella on säädetty opintojen laajuudesta, rakenteesta ja tavoitteista. Ammatillisten opettajakoulutusopintojen laajuus on 60 opintopistettä. Niiden tavoitteena on antaa opiskelijalle tiedot ja taidot ohjata erilaisten opiskelijoiden oppimista sekä valmiudet kehittää opetusalaansa ottaen huomioon työelämän ja ammattien kehittymisen. Opintoihin kuuluu kasvatustieteellisiä perusopintoja, ammatipedagogisia opintoja, opetusharjoittelua sekä muita opintoja. Ammatillinen opettajakorkeakoulu päättää opettajakoulutusohjelman opetussuunnitelmasta.

Opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimusasetus (986/1998) määrittelee eri opetustehtäviin edellytettävän kelpoisuuden. Laissa sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (272/2005) on säädetty kelpoisuudesta lastentarhanopettajan tehtäviin.

4. YLIOPISTOJEN OPETTAJANKOULUTUS

4.1. Yliopistoissa koulutettavat opettajaryhmät

Yliopistollista opettajakoulutusta järjestetään seuraaville opettajaryhmille:

Lastentarhanopettajan koulutus

Lastentarhanopettajaksi opiskelevat suorittavat kasvatustieteen kandidaatin tutkinnon, jonka laajuus on 180 opintopistettä. Tutkinnon pääaineena on kasvatustiede. Opintoihin sisältyvät vähintään 60 opintopisteen laajuiset varhaiskasvatuksen tehtäviin ammatillisia valmiuksia antavat opinnot. Tutkinnon suorittamiseen kuluu 3-3,5 vuotta. Lastentarhanopettajat työskentelevät varhaiskasvatuksen tehtävissä ja esiopetuksessa.

Luokanopettajakoulutus

Luokanopettajaksi opiskelevat suorittavat kasvatustieteen maisterin tutkinnon, jonka laajuus on 300 opintopistettä. Tutkinnon pääaineena on kasvatustieteellinen oppiaine. Tutkinto sisältää perusopetuksessa opettavien aineiden monialaiset opinnot, joiden vähimmäislaajuus on 60 opintopistettä ja opettajan pedagogiset opinnot, joiden vähimmäislaajuus on 60 opintopistettä. Ohjattu harjoittelu sisältyy pedagogisiin opintoihin. Harjoittelun laajuus on keskimäärin 20 opintopistettä, mutta yliopistokohtaiset

vaihtelut ovat mahdollisia. Luokanopettajan koulutus suoritetaan noin viidessä vuodessa. Luokanopettajat työskentelevät esiopetuksessa ja perusopetuksessa yleensä luokilla 1-6.

Erityisopettajan koulutus

Erityisopettajaksi opiskelevat suorittavat kasvatustieteen maisterin tutkinnon, jonka laajuus on 300 opintopistettä. Tutkinnon pääaineena on erityispedagogiikka. Toinen tapa valmistua erityisopetuksen tehtäviin on suorittaa vähintään 60 opintopisteen laajuiset erityisopettajan tai erityislastentarhanopettajan opinnot muun opettajankoulutuksen yhteydessä tai sen jälkeen. Erityisopetuksen tehtävissä työskentelevät ovat erityisluokanopettajia ja erityisopettajia. Erityislastentarhanopettajat toimivat varhaiskasvatuksen tehtävissä.

Oppilaan- ja opinto-ohjaajan koulutus

Oppilaan- ja opinto-ohjaajaksi opiskelevat suorittavat kasvatustieteen maisterin tutkinnon, jonka laajuus on 300 opintopistettä. Toinen tapa valmistua ohjauksen tehtäviin on vähintään 60 opintopisteen laajuisen ohjauksen opintojen suorittaminen. Ohjaajat työskentelevät perusopetuksessa ja lukiossa. Heitä hakeutuu myös ammatillisen koulutuksen, aikuiskoulutuksen sekä korkea-asteen koulutuksen ohjaustehtäviin.

Aineenopettajan koulutus

Aineenopettajaksi opiskelevat suorittavat maisterin tutkinnon, jonka laajuus on 300–330 opintopistettä. Opintojen kesto vaihtelee viidestä seitsemään vuoteen. Yleisimmin hakeudutaan ensin opiskelemaan opetettavaa ainetta tai aineita, jonka jälkeen opintojen aikana haetaan suorittamaan vähintään 60 opintopisteen laajuiset opettajan pedagogiset opinnot ja niihin kuuluva harjoittelu. Harjoittelun laajuus on keskimäärin 20 opintopistettä, mutta yliopistokohtaiset vaihtelut ovat mahdollisia. Toinen tapa on hakeutuminen suoraan aineenopettajan koulutukseen (suoravalinta), jolloin valinnan kautta hyväksytyt saavat opinto-oikeuden ylempään korkeakoulututkintoon (syventävät opinnot opetettavassa aineessa) sekä oikeuden suorittaa vähintään 60 opintopisteen laajuiset opettajan pedagogiset opinnot niihin kuuluvine harjoitteluineen. Suoravalinta on käytössä vain joissakin yliopistoissa ja oppiaineissa.

Aineenopettajakelpoisuuden hankkineet toimivat perusopetuksen ja lukiokoulutuksen aineenopettajina, ammatillisen koulutuksen yhteisten opintojen opettajina ja vapaan sivistystyön opettajina.

Opettajankoulutuksen rakenne

Koulutuksen rakenne mahdollistaa liikkuvuuden eri opettajankoulutuksien välillä ja kelpoisuuden hankkimisen uuteen opetustehtävään joustavasti. Esimerkiksi aineenopettaja voi saada kelpoisuuden luokanopetukseen suorittuaan perusopetuksessa opettavien aineiden monialaiset opinnot tai kelpoisuuden opinto-ohjaukseen suorittuaan ohjauksen opinnot. Luokanopettaja voi toimia aineenopetuksen tehtävissä opettavan aineen hallinnan kriteerien täyttyessä. Laaja-alainen opettajakelpoisuus mahdollistaa opettajan työskentelyn koko perusopetuksessa ja vaikuttaa myönteisesti opettajien saatavuuteen. Käytännössä luokanopettajien mahdollisuudet hankkia laaja-alainen opettajakelpoisuus ovat aineenopettajia huomattavasti paremmat. Tämä johtuu yliopistojen koulutustarjonnasta.

Pedagogisia kelpoisuusvaatimuksia ei ole eriytetty koulumuotokohtaisesti. Kerran pedagogiset opinnot suorittuaan opettajalla on pedagoginen kelpoisuus kaikkien koulumuotojen opetustehtäviin.

Opettajankoulutuksen valinnat yliopistoissa

Kasvatustieteellisellä alalla on yli 20 vuoden ajan ollut yliopistojen välistä yhteistyötä lastentarhanopettajan ja luokanopettajan koulutusten opiskelijavalinnoissa. Ministeriö tuki taloudellisesti Jyväskylän yliopiston koordinoimaa yhteistyötä niin, että valintoihin voitiin kohdistaa monipuolista tutkimusta. Tutkimusaiheita olivat muun muassa soveltuvuuden arviointi, tietoisien ammattivalinnan tunnuspiirteet, valinnat ja tasa-arvokysymykset sekä erilaiset valintakäytännöt. Valintojen käytännön toteutuksen ja tutkimuksen ohella yliopistojen yhteistyöllä oli huomattava koulutuksellinen merkitys valintoja käytännössä toteuttaville.

Lastentarhan- ja luokanopettajakoulutusten lisäksi valtakunnallista yhteishakua haluttiin laajentaa myös muihin kasvatustieteiden koulutuksiin. Valintayhteistyön laajentamiseen vaikutti erityisesti pyrkimys nopeuttaa uusien ylioppilaiden siirtymistä yliopisto-opintoihin. Kasvatustieteiden valintayhteistyöverkoston VAKAVAn työ käynnistyi vuonna 2006. Tavoitteena oli saada aikaan koko kasvatustieteellistä alaa koskeva opiskelijavalinnan malli, joka keventää valintaprosessia, lisää yliopistojen valintayhteistyötä ja edistää uusien ylioppilaiden mahdollisuuksia päästä koulutukseen.

Joillekin, esimerkiksi luokanopettaja- ja lastentarhanopettajien koulutuksien opiskelijavalinnoille, hanke merkitsi suurta muutosta. Aikaisempi ylioppilastutkintotodistuksiin ja työkokemukseen, kuten sijaisopettajana tai kouluavustajana toimimiseen, perustunut esivalintajärjestelmä purettiin. Se korvattiin VAKAVA-kokeella, jossa arvioidaan kasvatustieteellisen alan akateemisia opiskelutaitoja. Siihen voivat ottaa osaa kaikki korkeakoulukelpoiset hakijat edeltävän todistuksen tasosta tai työkokemuksesta riippumatta. Kokeen aineisto julkaistaan kevään ylioppilaskirjoitusten jälkeen. Kokeella voi hakea kaikkiin verkostossa mukana oleviin koulutuksiin. Siihen voi osallistua yhdeksällä paikkakunnalla. Yhteistyöverkostossa on mukana seitsemän yliopistoa.

Vuonna 2011 VAKAVA tarjosi hakijalle mahdollisuuden hakea yhdellä valintakokeella yli neljänsäkymmeneen kasvatustieteiden koulutukseen. Mukana ovat lastentarhan-, erityisopettajan- ja luokanopettajakoulutukset, kasvatustieteen, aikuiskasvatustieteen ja erityispedagogiikan koulutuksia sekä kotitalousopettajan ja käsityönopettajan koulutukset. Koetta kehitetään vuosittaisen osallistujapalautteen ja tutkimuksen avulla. Ruotsinkielinen opettajakoulutus ei ole mukana valintayhteistyössä.

Valintojen toisesta vaiheesta, esimerkiksi soveltuvuuskokeesta, päättää jokainen yliopisto itsenäisesti. VAKAVA-kokeen pistemäärän ja hakutoiveen perusteella hakijat kutsutaan valintojen toiseen vaiheeseen. Valintojen toisen vaiheen sisällöt vaihtelevat yliopistoittain, mutta tavallisimmin käytetään ennakkotehtävän, aineistokokeen sekä opetustehtäviin soveltuvuutta arvioivien yksilö- ja ryhmähaastattelujen yhdistelmää. Soveltuvuuden arviointi on yliopistoissa nähty tärkeänä osana valintoja.

Suomi poikkeaa muista Euroopan maista siinä, että täällä luokanopettajakoulutus on varsin suosittu hakukohde. Hakijoiden vähäisyys ei ole ollut ongelmana muissakaan opettajakoulutuksissa lukuun ottamatta matemaattis-luonnontieteellisiä aineita ja ruotsinkielistä koulutusta.

Soveltuvuutta arvioidaan myös useimmissa aineenopettajakoulutuksen valinnoissa. Tällöin opettajan pedagogisiin opintoihin hakeva opiskelija osallistuu soveltuvuuskokeeseen, johon tavallisimmin kuuluu yksilö- ja ryhmähaastattelu.

4.2. Kasvatustieteellisen koulutusalan opettajankoulutus

4.2.1 Kasvatustieteellisen koulutusalan yksiköt ja koulutusvastuu

Kasvatustieteellisellä alalla on useita opettajankoulutustehtäviä. Opettajakelpoisuuden sisältävän tutkinnon kasvatustieteellisellä koulutusallalla suorittaneet saavat kelpoisuuden seuraaviin opetustehtäviin: varhaiskasvatus, esiopetus, luokanopetus, erityisopetus, oppilaan- ja opinto-ohjaus, musiikin opetus, käsityön opetus, kotitalouden opetus. Kasvatustieteellinen koulutusala vastaa myös eri alojen aineenopettajien pedagogisten opintojen järjestämisestä. Osa yliopistoista suuntaa opettajan pedagogisia opintoja aikuiskoulutuksen tarpeisiin. Åbo Akademi järjestää ruotsinkielisiä ammatillisen opettajankoulutuksen opintoja.

Kasvatustieteellisen koulutusalan opettajankoulutusta järjestetään seitsemässä suomenkielisessä yliopistossa. Ne ovat Helsingin yliopisto, Itä-Suomen yliopisto, Jyväskylän yliopisto, Lapin yliopisto, Oulun yliopisto, Tampereen yliopisto ja Turun yliopisto. Ruotsinkielistä koulutusta järjestetään Åbo Akademiassa ja Helsingin yliopistossa.

Opettajankoulutustehtävät ovat tällä hetkellä jakaantuneet 14 toimipisteeseen. Ne ovat Helsinki, Hämeenlinna, Joensuu, Jyväskylä, Kajaani, Kokkola, Oulu, Pietarsaari, Rauma, Rovaniemi, Savonlinna, Tampere, Turku ja Vaasa. Opettajankoulutusta antavilla yliopistoilla on 13 harjoittelukoulua.

Koulutusvastuita koskevan opetusministeriön asetuksen (568/2005) mukaan kasvatustieteellisen alan ja alalla annettavan opettajankoulutuksen koulutusvastuut jakaantuvat seuraavasti eri yliopistoihin. Samassa yhteydessä esitellään, mille paikkakunnille koulutus sijoittuu.

Helsingin yliopisto

Kasvatustiede, pedagogik, aikuiskasvatus, erityispedagogiikka, kasvatustieteologia, kotitaloustiede, käsityötiede, lastentarhanopettajan koulutus, luokanopettajakoulutus, erityisopettajan koulutus, opettajan pedagogiset opinnot, kotitalousopettajan koulutus, käsityönopettajan koulutus.

Koulutus järjestetään Helsingissä. Yliopiston kaksi harjoittelukoulua ovat Helsingissä.

Itä-Suomen yliopisto

Kasvatustiede, aikuiskasvatus, kasvatustieteologia, erityispedagogiikka, kotitaloustiede, käsityötiede, lastentarhanopettajan koulutus, luokanopettajakoulutus, erityisopettajan koulutus, opinto-ohjaajakoulutus, opettajan pedagogiset opinnot, kotitalousopettajan koulutus, käsityönopettajan koulutus.

Koulutus järjestetään Joensuussa ja Savonlinnassa. Molemmissa kaupungeissa on yliopiston harjoittelukoulu.

Jyväskylän yliopisto

Kasvatustiede, aikuiskasvatus, erityispedagogiikka, varhaiskasvatustiede, lastentarhanopettajan koulutus, luokanopettajakoulutus, viittomakielinen luokanopettajakoulutus, erityisopettajan koulutus, opinto-ohjaajakoulutus, opettajan pedagogiset opinnot.

Koulutus järjestetään Jyväskylässä ja Kokkolassa. Yliopiston harjoittelukoulu on Jyväskylässä.

Lapin yliopisto

Kasvatustiede, aikuiskasvatus, mediakasvatus, luokanopettajakoulutus, opettajan pedagogiset opinnot.

Koulutus järjestetään Rovaniemellä. Yliopiston harjoittelukoulu on Rovaniemellä.

Oulun yliopisto

Kasvatustiede, kasvatustieteiden tutkimus, musiikkikasvatus, lastentarhanopettajan koulutus, luokanopettajakoulutus, opettajan pedagogiset opinnot.

Koulutus järjestetään Oulussa ja Kajaanissa. Kajaanin yksikkö on toteuttanut kielikylypöytäjien koulutusta yhteistyössä Vaasan yliopiston kanssa. Oulussa ja Kajaanissa on yliopiston harjoittelukoulu. Oulun yliopisto on tehnyt päätöksen toiminnan päättämisestä Kajaanissa.

Tampereen yliopisto

Kasvatustiede, aikuiskasvatus, lastentarhanopettajan koulutus, luokanopettajakoulutus, opettajan pedagogiset opinnot.

Koulutus järjestetään Tampereella ja Hämeenlinnassa. Molemmissa kaupungeissa on yliopiston harjoittelukoulu. Tampereen yliopisto on tehnyt luokanopettajakoulutuksen päättämisestä Hämeenlinnassa ja siirrosta Tampereelle.

Turun yliopisto

Kasvatustiede, aikuiskasvatus, erityispedagogiikka, käsityökasvatus, lastentarhanopettajan koulutus, luokanopettajakoulutus, erityisopettajan koulutus, käsityöopettajan koulutus, opettajan pedagogiset opinnot.

Koulutus järjestetään Turussa ja Raumalla. Molemmissa kaupungeissa on yliopiston harjoittelukoulu.

Åbo Akademi

Kasvatustiede, aikuiskasvatus, erityispedagogiikka, käsityötiede, lastentarhanopettajan koulutus, luokanopettajan koulutus, erityisopettajan koulutus, opinto-ohjaajakoulutus, kotitulosopettajan koulutus, käsityöopettajan koulutus, opettajan pedagogiset opinnot, ammatillinen opettajankoulutus.

Koulutus järjestetään Vaasassa ja Pietarsaareissa. Yliopiston harjoittelukoulu on Vaasassa

4.2.2. Määrällisiä tietoja kasvatustieteellisen alan opettajankoulutuksesta

Vuonna 2010 hakijoita ja opiskelupaikan vastaanottaneita eri opettajankoulutuksen opintoihin oli kasvatustieteellisellä alalla seuraavasti. Samaan taulukkoon on yhdistetty vuonna 2010 tiedot opinnot suorittaneista.

Taulukko 1. Yliopistojen kasvatustieteellisen koulutusalan opettajankoulutukseen hakeneet, opiskelupaikan vastaanottaneet ja opinnot suorittaneet v. 2010

Yliopisto	Hakijat	Opiskelupaikan vastaanottaneet	Opinnot suorittaneet
Helsingin yliopisto			
luokanopettajakoulutus	2068	120	84
lastentarhanopettajan koulutus	1010	100	74
erityisopettajan koulutus	380	15	19
kotitalousopettajan koulutus	377	31	16
käsityönopettajan koulutus	289	38	20
Itä-Suomen yliopisto			
luokanopettajakoulutus:			93
Savonlinna	298	60	
Joensuu	1037	79	
lastentarhanopettajan koulutus	452	48	28
erityisopettajan koulutus	232	34	17
kotitalousopettajan koulutus	187	24	10
käsityönopettajan koulutus	106	20	12
oppilaan- ja opinto-ohjaajakoulutus	280	20	14
Jyväskylän yliopisto			
luokanopettajakoulutus	1893	76	108
lastentarhanopettajan koulutus	859	46	38
varhaiserityisopetus	175	9	
erityisopettajan koulutus	748	49	27
oppilaan- ja opinto-ohjaajakoulutus	416	65	55
Lapin yliopisto			
luokanopettajakoulutus	830	64	41
Oulun yliopisto			
luokanopettajakoulutus:			98
Oulu (ml. taide- ja taito- sekä teknologiapainotteiset koulutukset)	1559	59	
Kajaani	734	73	
lastentarhanopettajan koulutus	599	64	59
Tampereen yliopisto			
Luokanopettajakoulutus (Hämeenlinna)	1907	64	54
lastentarhanopettajan koulutus	1110	36	47
Turun yliopisto			
luokanopettajakoulutus:			106
Turku	1601	74	
Rauma	1073	65	
lastentarhanopettajan koulutus	700	38	40
erityisopettajan koulutus	598	15	15
käsityönopettajan koulutus	252	40	17
Åbo Akademi			
luokanopettajakoulutus	323	74	40
lastentarhanopettajan koulutus	142	60	36
erityisopettajan koulutus	166	24	11
kotitalousopettajan koulutus			2
käsityönopettajan koulutus			2

Erityisopettajan ja erityislastentarhanopettajan erilliset opinnot suoritti 402 henkilöä vuonna 2009. Erilliset opinto-ohjaajan opinnot suoritti 30 henkilöä vuonna 2009. Erilliset opettajan pedagogiset opinnot suorittaneita oli 374. Aikuiskasvatukseen ja ammatilliseen koulutukseen suunnatut pedagogiset opinnot suoritti 28 henkilöä. Vuoden 2010 tiedot eivät ole vielä käytettävissä.

Oulun yliopiston Kajaanin yksikön ja Vaasan yliopiston yhteistyönä on toteutettu kielikylpyopettajan koulutusta, jonka sisäänotto on vuosittain ollut 12–16 henkilöä.

4.3. Muiden koulutusalojen opettajankoulutus

Humanistiset aineet

Humanististen aineiden (äidinkieli ja kirjallisuus, toinen kotimainen kieli, vieraat kielet sekä historia ja yhteiskuntaoppi) aineenopettajia koulutetaan kaikissa monialaisissa yliopistoissa Lapin yliopistoa lukuun ottamatta. Aineenopettajan kelpoisuus hankitaan pääasiassa osana ylempää korkeakoulututkintoa. Suomenkielisessä humanististen aineiden aineenopettajakoulutuksessa oli syksyllä 2010 yhteensä noin 3 100 opiskelijaa. Ruotsinkielisessä koulutuksessa oli noin 180 opiskelijaa. (Nissinen & Välijärvi 2011.)

Matemaattis-luonnontieteelliset aineet

Matemaattis-luonnontieteellisten aineiden (matematiikka, fysiikka, kemia, biologia, maantiede ja tietotekniikka) aineenopettajia koulutetaan kaikissa monialaisissa yliopistoissa Lapin yliopistoa lukuun ottamatta. Koulutusta on lisäksi Tampereen teknillisessä yliopistossa. Aineenopettajan kelpoisuus hankitaan pääasiassa osana ylempää korkeakoulututkintoa. Suomenkielisessä matemaattis-luonnontieteellisten aineiden aineenopettajakoulutuksessa oli syksyllä 2010 yhteensä noin 2 500 opiskelijaa. Ruotsinkielisessä koulutuksessa oli noin 50 opiskelijaa. (Nissinen & Välijärvi 2011.)

Muut lukuaineet

Muiden lukuaineiden (uskonto, elämäkatsomustieto, filosofia, psykologia, terveystieto) aineenopettajia koulutetaan osassa monialaisia yliopistoja. Aineenopettajan kelpoisuus hankitaan pääasiassa osana ylempää korkeakoulututkintoa. Suomenkielisessä koulutuksessa oli syksyllä 2010 yhteensä noin 530 opiskelijaa. Ruotsinkielisessä koulutuksessa oli vajaa 30 opiskelijaa. (Nissinen & Välijärvi 2011.)

Taito- ja taideaineet

Musiikin opettajien koulutusta annetaan Sibelius-Akatemiassa, Jyväskylän yliopistossa ja Oulun yliopistossa. Kuvataideopettajien koulutusta annetaan Aalto-yliopiston Taideteollisessa korkeakoulussa ja Lapin yliopistossa. Liikunnanopettajien koulutusta annetaan Jyväskylän yliopistossa. Käsityön ja kotitalouden opettajankoulutukset sisältyvät kasvatustieteellisen alan koulutukseen (ks. luku 4.2.2.). Suomenkielisessä taito- ja taideaineiden koulutuksessa oli syksyllä 2010 yhteensä noin 2 200 opiskelijaa. Ruotsinkielisessä koulutuksessa oli noin 130 opiskelijaa. (Nissinen & Välijärvi 2011.)

5. OPETTAJANKOULUTUS AMMATTIKORKEAKOULUISSA

5.1. Ammatillinen opettajankoulutus

Suomenkielistä ammatillista opettajankoulutusta järjestetään HAAGA-HELIAn, Hämeen, Jyväskylän, Oulun seudun ja Tampereen ammattikorkeakoulujen yhteydessä toimivissa ammatillisissa opettajakorkeakouluissa. Nykyinen ammatillisten opettajakorkeakoulujen verkosto luotiin vuonna 1996 kokoamalla 13 suomenkielisessä yksikössä järjestetty ammatillinen opettajankoulutus viiden ammattikorkeakoulun yhteydessä toimiviin ammatillisiin opettajakorkeakouluihin. Tavoitteena oli luoda sellainen ammatillisten opettajankoulutusyksiköiden verkosto, jolla voidaan turvata korkeatasoinen opettajankoulutus samalla kun se on tehokas ja taloudellinen. Ruotsinkielisestä ammatillisesta opettajankoulutuksesta vastaa Åbo Akademi.

Ammatilliset opettajakorkeakoulut ja Åbo Akademi ovat toteuttaneet ammatillista opettajankoulutusta myös muilla kuin korkeakoulun sijaintipaikkakunnilla. Tällä on lisätty ammatillisen opettajankoulutuksen saatavuutta myös niillä alueilla, joilla ei toimi omaa ammatillista opettajakorkeakoulua. Alueellisia ryhmiä on viime vuosina ollut Joensuussa, Kajaanissa, Kokkolassa, Kouvossa, Kuopiossa, Lahdessa, Lappeenrannassa, Mikkelissä, Porissa, Rovaniemellä, Savonlinnassa Seinäjoella, Turussa ja Vaasassa. Ruotsinkielistä ammatillista opettajankoulutusta on toteutettu ESR-rahoituksella myös pääkaupunkiseudulla.

Ammatillinen opettajankoulutus suoritetaan tutkinnon ja työkokemuksen jälkeen. Hakukelpoisuuden tuottava tutkinto vaihtelee koulutusaloittain. Työkokemusta edellytetään vähintään kolme vuotta siltä koulutusosalta, jonka ammatillisten aineiden opetustehtäviin opiskelija hakeutuu. Täten opiskelijajoukko poikkeaa oleellisesti yliopistojen opettajankoulutuksen opiskelijoista. Suurin osa ammatilliseen opettajankoulutukseen valittavista opiskelijoista on jo ammatissa toimivia opettajia.

Ammatillinen erityisopettajan koulutus ja ammatillinen opinto-ohjaajakoulutus ovat opettajankoulutuksen suorittaneille tarkoitettua 60 opintopisteen laajuista jatkokoulutusta.

Hakeutuminen ammatillisiin opettajakorkeakouluihin tapahtuu sähköisen yhteishaun kautta. Opiskelijavalinnoissa noudatetaan opettajakorkeakoulujen päättämiä valintaperusteita, joita ovat mm. työkokemuksella ja tutkinnolla osoitettava ammattialan hyvä osaaminen ja asiantuntijuus. Opiskelijavalinta tehdään koulutusaloittaisissa valintaryhmissä. Opiskelijat on valittu hakemusten perusteella ilman valintakokeita ja soveltuvuustestejä. Hakijamäärät ammatilliseen opettajankoulutukseen ovat vaihdelleet koulutusaloittain ja vuosittain. Viime vuosina hakijoita on kuitenkin ollut runsaasti. Taloudelliset suhdanteet vaikuttavat hakijamääriin.

Opettajankoulutus on ammatillisissa opettajakorkeakouluissa järjestetty siten, että ne voidaan suorittaa joko päätoimisena, monimuotoisena tai näyttöperustaisena opiskeluna. Valtaosa opiskelijoista suorittaa opintoja opetustyönsä tai muun työn ohella.

Taulukko 2. Ammatilliseen opettajakoulutukseen hakeneet, opiskelupaikan vastaanottaneet ja opinnot suorittaneet 2010.

Ammatillinen opettajakorkeakoulu	Hakijat	Opiskelupaikan vastaanottaneet	Opinnot suorittaneet
Haaga-Helia ammatillinen opettajakorkeakoulu			
ammattillinen opettajakoulutus	1136	300	319
ammattillinen erityisopettajan koulutus (2010 lähtien)	106	33	
Hämeen ammatillinen opettajakorkeakoulu			
ammattillinen opettajakoulutus	1160	360	292
ammattillinen erityisopettajan koulutus	77	50	43
ammattillinen opinto-ohjaajakoulutus	152	41	41
Jyväskylän ammatillinen opettajakorkeakoulu			
ammattillinen opettajakoulutus	1269	352	335
ammattillinen erityisopettajan koulutus	168	53	48
ammattillinen opinto-ohjaajakoulutus	212	45	45
Oulun ammatillinen opettajakorkeakoulu			
ammattillinen opettajakoulutus	884	300	229
Tampereen ammatillinen opettajakorkeakoulu			
ammattillinen opettajakoulutus	869	265	245
ammattillinen erityisopettajan koulutus (2010 lähtien)	74	23	22

5.2. Varhaiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan opinnot

Ammattikorkeakouluissa voidaan osana sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkintoa sosionomi (AMK) suorittaa 60 opintopisteen laajuiset varhaiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan opinnot, jotka tuovat kelpoisuuden lastentarhanopettajan tehtäviin.

Taulukko 3. Sosionomi (AMK) tutkintoon johtavassa koulutuksessa 1.1.2010–30.6.2011 suoritetut varhaiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan opinnot (60 op)

Ammattikorkeakoulu	Sosionomi (amk) tutkinnon suorittaneet, joiden tutkintoon sisältyy kelpoisuuden tuottavat opinnot
Arcada yh	46
Diakonia-amk	157
Hämeen amk	59
Jyväskylän amk	21
Kemi-Tornion amk	29
Keski-Pohjanmaan amk	26
Kymenlaakson amk	52
Lahden amk	59
Laurea amk	72
Metropolia amk	46
Mikkelin amk	16
Novia yh	48
Oulun seudun amk	30
Pohjois-Karjalan amk	15
Saimaan amk	7
Satakunnan amk	48
Savonia-amk	45
Seinäjoen amk	35
Tampereen amk	35
Turun amk	48
Vaasan amk	17
YHTEENSÄ	911

Lähde: Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston keräämät tiedot (14.6.2011).

6. OPETTAJANKOULUTUS JA TUTKIMUS

Opettajankoulutuksen kannalta merkittävää tutkimusta tehdään useilla eri koulutusaloilla. Kasvatustieteellinen koulutusala on opettajankoulutuksen kannalta keskeisin, mutta opettajankoulutuksen kehittämisessä hyödynnetään myös psykologian, yhteiskunta- ja sosiaalitieteiden ja kulttuuritieteiden tutkimusta. Aineenopettajakoulutus tarvitsee humanistisen, matemaattis-luonnontieteellisen, teologian, taidealojen ja liikunnan tutkimusta aineopetuksen kehittämiseksi. Opettajankoulutukseen suuntautuvat väitöskirjat valmistuvat yleensä kasvatustieteeseen, mutta myös opetettavia aineita edustaviin tiedekuntiin. Opettajankoulutukseen liittyy tutkimusta ei tilastoida tai seurata omna kokonaisuutenaan, koska tilastointi on koulutusalaakohtaista.

Kasvatustieteellisellä koulutusallalla on arvioitu, että noin 40 prosenttia väitöskirjatuotannosta suuntautuu opetuksen, oppimisen ja vuorovaikutuksen kysymyksiin. Tähän opettajankoulutuksen kannalta tär-

keään sisältöalueeseen kuuluvat opettaminen, ohjaus ja oppiminen eri kouluasteilla, koulun toimintakulttuurit, opetusmenetelmien kehittäminen, opettajuuden kehittyminen, ainedidaktiset kysymykset ja erilaiset oppimisympäristöt, kuten tieto- ja viestintäteknikan opetuskäyttö. (Kasvatustieteellisen alan tohtorikoulutuksen kehittäminen 2006).

Opettajankoulutus 2020 -työryhmä (OPM 2007b) käsitteli laajasti opettajankoulutukseen liittyvää tutkimusta. Se korosti, että opettajankoulutuksen uudistumisen tulee rakentua korkeatasoiseen kansainväliseen tutkimusperustaan. Työryhmä kiinnitti huomiota tutkimuksen hajanaisuuteen ja piti tärkeänä yliopistojen yhteistyön tiivistämistä. Se suositti opettajankoulutusyksiköille yhteisen valtakunnallisen suunnitelman laatimista tutkimuksen kehittämiseksi. Työryhmä arvioi tutkimusedellytysten kehittämisen kannalta ongelmalliseksi sen, että opettajankoulutusyksiköiden virkarakenne on hyvin lehtoripainotteinen muihin akateemisiin koulutusaloihin verrattuna. Se piti tärkeänä, että opettajankoulutusta vahvistetaan omalla tutkimusohjelmalla. Työryhmä suositti yliopistoille opettajankoulutuksen valtakunnallista tutkijakoulua opettajankoulutusta antavien tieteenalojen yhteistyönä.

Kasvatuksen, koulutuksen ja oppimisen valtakunnallinen tohtoriohjelma (KASVA) on rakenteeltaan monitieteinen ja verkostomainen konsortio, joka rakentuu kuuden kotimaisen yliopiston yhteistyölle. KASVA on maan ainoa kasvatuksen, koulutuksen ja oppimisen valtakunnallinen tohtoriohjelma. Vuonna 2010 siinä oli mukana 170 tohtorikoulutettavaa. KASVAan sisältyy neljä osaohjelmaa, jotka ovat

- o Oppiminen, oppimis- ja opetusympäristöt ja opettajankoulutus –osaohjelma
- o Kasvatus, tieto ja kulttuuri –osaohjelma
- o Koulutuspolitiikan, -talouden ja arvioinnin vertailevan tutkimuksen osaohjelma
- o Kehittävän työntutkimuksen ja aikuiskoulutuksen osaohjelma.

Oppiminen, oppimis- ja opetusympäristöt ja opettajankoulutus -osaohjelman aiheita ovat muun muassa oppimis- ja opetusympäristön tutkimus, asiantuntijuuden kehittyminen, opettajaksi kasvu, opettajaprofession kehittyminen, opettajankoulutuksen tutkimus, koulun kehittäminen, johtajuus ja kouluyhteisön hyvinvointi ja tiimi- ja verkostotyöskentely.

Suomen tieteen tilaa koskevassa arvioinnissa (Suomen Akatemia 2009) arvioitiin opettajankoulutusta koskevan tutkimuksen vahvuudeksi osallistuminen kansallisiin ja kansainvälisiin tutkijaverkostoihin, joilla on yhteiskunnallista vaikutusta. Joidenkin tutkijoiden yhteydet ovat hyviä niin tutkimuksen kuin opetuksenkin laatuyksiköihin. Opettajankoulutuksen heikkoutena on se, että virkarakenne on liian opeuspainotteinen ja hitaasti muuttuva. Myös korkeatasoisten tieteellisten julkaisujen määrä on vähäinen. Vain pieni osa henkilöstöstä osallistuu tutkimusjulkaisujen tuottamiseen. Yhteistyö erillään toimivien laitosten välillä jää usein vähäiseksi. Tohtoriopiskelijoiden keskinäinen yhteistyö on vähäistä. Arvioinnissa kiinnitettiin huomiota yhtenäisen tutkimusstrategian puuttumiseen.

Ammatillisen opettajankoulutuksen yksiköiden tulee edistää myös ammatillisen koulutuksen ja sen henkilöstön kehittämistä. Tämä edellyttää opettajankoulutustehtävän ohella sitä, että ammatillisen opettajankoulutuksen yksiköt harjoittavat oman alansa tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaa (tki) sekä opettajien täydennyskoulutusta.

Tampereen yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa toimii ammattikasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, joka vastaa ammattikasvatuksen kentällä toimivien opettajien, yritysten henkilöstön kehittäjiä ja muiden ammattikasvatuksen asiantuntijoiden lisäkoulutuksesta ja tieteellisestä jatkokoulutuksesta sekä ammattikasvatuksen tutkimuksesta ja sen valtakunnallisesta kehittämistyöstä.

Ammatillisissa opettajakorkeakouluissa tehtävä tki-työ on pääosin soveltavaa tutkimusta. Se perustuu teoreettiseen tietoon sekä käytännön työelämässä ja sen kehittämistyössä hankittuun kokemukseen ja osaamiseen. Tavoitteena on kehittää uusia toimintamalleja, ratkaisuja ja välineitä oppimiseen ja opetukseen ammatillisessa koulutuksessa ja ammattikorkeakouluissa sekä työelämässä. Opettajakorkeakoulujen tki-työtä tehdään yhteistyössä alueen ammatillisten oppilaitosten, ammattikorkeakoulujen eri yksikköjen sekä elinkeinoelämän kanssa. Heikkoutena voidaan pitää sitä, että monet tki-hankkeet ovat varsin pieniä. Nykyistä tiiviimpi tki-yhteistyö opettajakorkeakoulujen kesken ja yliopistojen kanssa edesauttaisi suurempien tutkimuskokonaisuuksien muodostamista.

Ammatillisten opettajakorkeakoulujen tki-profiileissa on jonkin verran painotuseroja, mutta niiden tki-toiminnassa on viime vuosina painotettu etenkin oppilaitosten työelämäyhteistyötä, työssäoppimista sekä opiskelijoiden ohjausta ja opetusta erilaisissa oppimisympäristöissä. Muita painopisteitä tki-työssä ovat mm. ammatti-, ammattikorkeakoulu- ja verkko-opiskelun pedagogiikka, aikuiskoulutuksen kehittäminen, ohjaus, yrittäjyys, ammatillisen osaamisen arviointi ja monikulttuurinen opetustyö.

Korkeakoulujen arviointineuvosto tekee ammattikorkeakoulujen tki-työn tasosta, laadusta ja vaikuttavuudesta valtakunnallisen arvioinnin tämän vuoden aikana. Arviointi valmistuu keväällä 2012.

7. OPETTAJANKOULUTUKSEN OHJAUS JA KEHITTÄMINEN

7.1. Määrälliset opettajankoulutuksen tavoitteet yliopistoissa

Tausta

Opettajankoulutuksen tehtävänä on turvata opettajien saatavuus eri kouluasteille ja oppilaitoksiin. Jotta opettajankoulutuksen mitoitus olisi mahdollista, tarvitaan tietoja oppilaitosten opettajatilanteesta. Opettajistotietoja pidettiin ajan tasalla lukuvuoteen 1992–93. Rekisteriä ylläpiti silloinen Kouluhallitus lääninhallitusten keräämien tietojen perusteella. Vuonna 1994 lakkautettiin peruskoulua ja lukiota koskevat rekisterit. Tilastokeskus lopetti tiedonkeruun opettajakelpoisuudesta 1990-luvun alussa. (Luukkainen 2000).

Korkeakouluneuvoston jaostoissa ja opettajankoulutusneuvostossa käsiteltiin opettaja- ja opettajankoulutustarpeita. Korkeakouluneuvoston toiminta päättyi vuonna 1995. Opettajankoulutusneuvosto oli jo aiemmin sulautettu korkeakouluneuvostoon. (Hosia 2009). Neuvostojen toiminnan päättyminen merkitsi sitä, ettei yhteistä opettajankoulutusmäärien käsittelyfoorumia enää ollut. Kasvatustieteellisen alan tutkintojen arviointi- ja kehittämisprojekti (OPM 1994) esitti vuonna 1994 arvionsa tulevista koulutustarpeista.

Opettajien saatavuusongelmat kasvoivat 1990-luvun puolivälissä erityisesti pääkaupunkiseudulla ja suurissa maakuntakaupungeissa. Opettajien peruskoulutusmäärillä ja opetustoimen tarpeilla ei ollut riittävää vastaavuutta. Oletus opettajankoulutuksen määrällisen itseohjautuvuuden toimivuudesta ei toteutunut.

Ennakointi käynnistyy

Tilanteen korjaamiseksi käynnistyi Opettajien perus- ja täydennyskoulutustarpeita ennakoiva hanke (OPEPRO) vuonna 1998 ESR-rahoituksella. Loppuraportissa "Opettaja vuonna 2010" (Luukkainen 2000) esitettiin suosituksia opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen kehittämiseksi sekä yliopistojen ja ammatillisten opettajakorkeakoulujen opettajankoulutuksen määräksi.

Määrällisiä tarpeita koskevissa suosituksissa kiinnitettiin huomiota siihen, että opettajankoulutus oli riittämätöntä sekä heikkoon kelpoisuustilanteeseen että odotettavissa olevaan eläköitymiseen nähden. Osoittautui, että koulutusvaje oli syntynyt usean vuoden riittämättömän koulutuksen seurauksena. Ongelmia oli useiden opettajaryhmien saatavuudessa. Esimerkkeinä näistä olivat luokanopettajat, erityisopettajat, opinto-ohjaajat, englannin opettajat, matemaattisten aineiden opettajat, liikunnanopettajat, kuvataideopettajat ja musiikin opettajat. Ruotsinkielisessä koulutoimessa opettajakelpoisuustilanne oli huomattavasti heikompi kuin suomenkielisessä koulutoimessa. Myös aikuiskoulutuksen ongelmana oli heikko opettajakelpoisuustilanne. Kaikkien oppilaitosmuotojen opettajavaranto oli riittämätön odotettavissa olevaan eläköitymiseen nähden.

Opettajankoulutuksen laajennusohjelma

Koska opettajatarpeiden edellyttämiä koulutuslisäyksiä ei ollut mahdollista sisällyttää yliopistojen tulosohjauksen tutkintotavoitteisiin, opetusministeriössä valmisteltiin erillinen opettajankoulutuksen laajennusohjelma. Ohjelma toteutettiin vuosina 2001–2009 kymmenessä yliopistossa ministeriön erillsrahoituksella. Rahoituksesta, laajennusohjelman painotuksista ja koulutusmääristä sovittiin yliopistojen ja ministeriön välisissä tulossopimuksissa. Laajennusohjelman tavoitteena oli 7 500 opettajan koulutuslisäyksiä. Ohjelmaan sisältyivät koulutukset seuraavissa ryhmissä: luokanopettajat, erityisopettajat, englannin opettajat, matemaattis-luonnontieteellisten aineiden opettajat, kuvataideopettajat, musiikin opettajat, liikunnanopettajat, terveystiedon opettajat, opinto-ohjaajat ja pedagogista kelpoisuutta vailla olevat opettajat. Harvenevan kouluverkon alueita palvelemaan kehitettiin ns. kaksoiskelpoisuuden tuovaa koulutusta. Ruotsinkielinen opettajankoulutus, viittomakielinen luokanopettajakoulutus ja saamenkielinen opettajankoulutus sisältyivät myös laajennusohjelmaan.

Yliopistot menestyivät hyvin laajennusohjelman toteutuksessa. Ne kehittivät koulutuksellisesti monipuolisia ja joustavia ratkaisuja, jotka ottivat huomioon sen, että suuri osa ohjelman osallistujista oli työssä käyviä. Koulutuksien hakijamäärät olivat koko ohjelman ajan riittäviä. Laajennusohjelman vaikutukset alkoivat näkyä opettajakelpoisuustilanteen vähittäisenä paranemisenä lukuvuonna 2004–2005. Vuoden 2008 opettajatiedonkeruu osoitti opettajakelpoisuustilanteen parantuneen selvästi verrattuna vuosikymmenen alkuun. Vuoden 2010 opettajatiedonkeruu osoitti myönteisen kehityksen jatkuneen, mutta alueelliset kelpoisuustilanteen erot tulivat aiempaa selvemmin esille. Opettajien kelpoisuustilanteen paraneminen näkyi selvästi Keski-, Itä- ja Pohjois-Suomessa, mutta varsinkin Uudellamaalla opettajien saatavuuden ongelmat jatkuivat edelleen sekä suomen- että ruotsinkielisessä koulutoimessa.

Säännöllinen opettajatiedonkeruu ja ennakointi

Valtakunnallinen opettajatiedonkeruu säännöllistyi niin, että tiedonkeruu on toteutettu vuosina 2002, 2005, 2008 ja 2010. Opettajatarpeiden ennakointi on OPEPRO-hankkeen jälkeen toteutettu vuonna 2003 (OPM 2003) ja vuonna 2007 (OPM 2007). Opettajatiedonkeruun ja ennakoitien tulosten perusteella ministeriö pystyi suuntaamaan opettajankoulutuksen laajennusohjelmaa opettajatarpeiden mukaan.

Opetusministeriö teetti vuonna 2008 erillisselvityksen (Aino-hanke 2008) aineenopettajakoulutuksesta, joka osoitti muutamissa aineenopettajaryhmissä, kuten historiassa, biologiassa, joissakin vieraisissa kielissä ja uskonnossa ylikoulutusta opettajatarpeisiin nähden.

Paraikaa on meneillään opettaja- ja opettajankoulutustarpeiden ennakointi Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen koordinoimassa hankkeessa "Pedagoginen asiantuntijuus liikkeessä" ESR-rahoituksen turvin. Hankkeen tähänastista ennakointityötä on hyödynnetty OKM:n Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaluonnoksen 2011–2016 valmistelussa (OKM 2011a).

Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaan kuuluvan varhaiskasvatuksen henkilöstöstä ei ole tehty samanlaisia tiedonkeruita ja ennakointeja kuin opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla. Näin ollen lastentarhanopettajien koulutusta koskevat tarvearviot ovat perustuneet sosiaali- ja terveysministeriöltä saatuihin tietoihin.

Opettajankoulutuksen määrälliset tavoitteet

Laajennusohjelmaa lukuun ottamatta yliopistoille ei ole asetettu opettajankoulutuksen määrällisiä tavoitteita ennen sopimuskautta 2010–2012. Vuonna 2009 käytyihin sopimusneuvotteluihin sisältyi opettajankoulutustavoitteiden käsittely. Tavoitteet määriteltiin vuoden 2008 opettajatiedonkeruun ja vuoden 2007 ennakoinnin tulosten perusteella lastentarhan- ja luokanopettajakoulutukselle, erityisopettajan koulutukselle ja opinto-ohjaajakoulutukselle sekä aineenopettajakoulutuksen eri ryhmille. Vuoden 2010 tiedot osoittivat, että yliopistot olivat jääneet selvästi jälkeen opettajankoulutustavoitteista lastentarhan- ja luokanopettajakoulutuksessa sekä erityisopettajan koulutuksessa. Ministeriö on kiinnittänyt tähän huomiota yliopistoille annetuissa palautteissa (OKM 2011b).

Opettajankoulutuksen määrällisten tavoitteiden valmistelu sopimuskaudelle 2013–2016 on käynnissä vuonna 2012 käytäviä sopimusneuvotteluja varten.

Opettajankoulutuksen rahoitus

Opettajankoulutuksen tehtävät eivät ole sisältyneet yliopistojen rahoitusmalliin. Ministeriö on ohjannut opettajankoulutuksen kohdentumista rahoituksella ainoastaan laajennusohjelman 2001–2009 osalta. Yliopistot tekevät opettajankoulutukseen kohdennettuja voimavaroja koskevat päätökset osana sisäistä päätöksentekoaan. Opettajankoulutuksen voimavaroja ei seurata valtakunnallisesti.

Yliopistojen harjoittelukoulut saavat rahoituksensa esi- ja perusopetukseen valtionapujärjestelmän kautta ja lukiokoulutukseen ja opettajankoulutuksen kustannuksiin opetus- ja kulttuuriministeriön kautta. Yliopistojen perusrahoituksen laskentakriteereistä annettu opetusministeriön asetus (771/2009) määrittelee laskentakriteerit myös harjoittelukoulujen osalta. Sen mukaan harjoittelukoulujen rahoituksesta 49

prosenttia määrätty toteutuneen esi- ja perusopetuksen ja 51 prosenttia lukiokoulutuksen oppilasmäärän perusteella.

Seuranta

Opettajankoulutuksen määrälliseen seurantaan vaikuttaa se, että tutkintojen seuranta suoritetaan vain koulutusaloittain. Koska opettajankoulutus sijoittuu usealle koulutusalueelle, ei seuranta ole mahdollista ilman erityistoimia.

7.2. Määrälliset opettajankoulutuksen tavoitteet ammatillisissa opettajakorkeakouluissa

Ammattikorkeakoulujen ohjausmenettelyn keskeinen osa on ammattikorkeakoulujen, niiden ylläpitäjien sekä opetus- ja kulttuuriministeriön välinen sopimusprosessi. Neuvotteluissa osapuolet sopivat määrävuosiksi ammattikorkeakoulun tehtävästä, profiilista ja painoaloista, ammattikorkeakoululle asetettavista korkeakoulupolitiikan kannalta keskeisistä tavoitteista ja kehittämistoimenpiteistä sekä määrällisistä tavoitteista. Sopimuksen rakenne on kaikille ammattikorkeakouluille yhteinen. Sopimuksen sisältö sen sijaan vaihtelee kunkin ammattikorkeakoulun erityispiirteistä johtuen lukuun ottamatta korkeakoululaitoksen yhteisiä tavoitteita. Voimassa oleva sopimuskausi kattaa vuodet 2010–2012. Sopimuskaudella tavoitteena on, että vuosittain 1 515 henkilöä suorittaa opettajankoulutusopinnot. Opettajakorkeakouluja on ohjattu painottamaan opiskelijavalinnoissa niitä koulutusaloja, joissa selvitysten ja ennakoitien mukaan on eniten opettajatarpeita. Viime vuosina on painotettu erityisesti tekniikan ja liikenteen alaa, jossa opettajat ovat muita aloja ikääntyneempiä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö seuraa sopimuksessa asetettujen tavoitteiden toteutumista ja ohjaa ammattikorkeakouluja sopimusneuvottelujen lisäksi kirjallisen palautteen avulla. Sopimuskauden aikana korkeakouluille annetaan kirjallinen palaute niinä vuosina, jolloin ei käydä sopimusneuvotteluja. Palaute perustuu toiminnan kehitystä kuvaaviin tunnuslukuihin, korkeakoulujen strategioiden toteutumatilanteeseen sekä muihin ajankohtaisiin korkeakoulupoliittisiin kysymyksiin.

Opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämä rahoitus ammattikorkeakouluille koostuu perusrahoituksesta, hanke- ja tuloksellisuusrahoituksesta sekä ammattikorkeakoulujen yhteisten menojen rahoituksesta. Perusrahoitusta myönnetään ammattikorkeakoulujen käyttökustannusten rahoittamiseen. Ammattikorkeakoululle määrätään opiskelijaa kohti yksikköhinta, jonka suuruuteen vaikuttavat sen eri koulutusaloilla oleva opiskelijamäärä sekä ammattikorkeakoulussa kahden vuoden aikana suoritettujen tutkintojen määrä. Ammatillinen opettajankoulutus on rahoitusta määritettäessä yksi ammattikorkeakoulun koulutusala.

Opiskelijamäärä on laskennallinen ja perustuu sopimuksessa sovittuihin opiskelijamääriin. Yksikköhinnat lasketaan joka neljäs vuosi todellisten kustannusten perusteella. Ammattikorkeakoulujen perusrahoitus on osa kuntien valtionosuusjärjestelmää, mikä merkitsee mm. sitä, että kunnat osallistuvat kustannuksiin asukasta kohden lasketulla rahoitusosuudella. Poiketen muusta ammattikorkeakoulujen rahoituksesta ammatillisen opettajankoulutuksen rahoitus tulee kokonaan valtiolta.

7.3. Opettajankoulutuksen kehittäminen

Seuraavassa tarkastellaan opettajankoulutuksen kehittämistoimia vuonna 1999 toteutetusta opettajankoulutuksen arvioinnista lähtien.

Opettajankoulutuksen arviointi

Korkeakoulujen arviointineuvoston toteuttaman valtakunnallisen opettajankoulutuksen arvioinnin yliopisto-osuus valmistui vuonna 1999. Tulokset ja suositukset julkaistiin "Opettajankoulutus tulevaisuuden tekijänä" -kirjana (Jussila & Saari 1999). Arvioinnissa esitettiin sekä yliopistokohtaisia että yleisiä kehittämissuosituksia. Arvioinnissa todettiin, että edellytykset suomalaisen opettajankoulutuksen pitkäjänteiseen rakentamiseen ovat hyvät. Opettajankoulutus on kansainvälisesti vertaillen korkeatasoista, antaa oppimisprosessin ja opettavan aineksen hyvän hallinnan ja tukee tutkivan opettajan ajattelutavan kehittymistä. Arviointi kiinnitti huomiota siihen, että opettajankoulutuksen kehittäminen edellyttää yliopistoissa koulutuksen eri osapuolien yhteistyön tiivistämistä. Hyvänä ratkaisuna pidettiin yliopistokohtaisen opettajankoulutusstrategian laadintaa ja opettajankoulutuksen kokonaisuutta suunnittelevan ja kehittävän toimielimen perustamista kuhunkin koulutusta antavaan yliopistoon. Eri opettajankoulutusyksiköiden profiloitumisessa tulisi ottaa huomioon valtakunnallinen tarkoituksenmukaisuus ja koulutuspoliittiset näkökulmat. Erityispedagogiikan ja yhteiskuntatieteiden opiskelua suositeltiin liitettäväksi kaikkiin opettajaksi opiskelevien opintoihin. Opettajan työssä tarvittavien ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitojen tärkeyttä opettajankoulutuksessa korostettiin.

Korkeakoulujen arviointineuvoston suorittamassa ammatillisen opettajankoulutuksen arvioinnissa todettiin, että kaikissa korkeakouluissa korostui opettajuuden tutkiva perusote. Kehittämissuosituksissa painotettiin ammattipedagogiikan selkeämpää teoreettista ja käytännöllistä jäsentämistä, opettajankoulutuksen ja työelämän yhteyksiä, opettajankoulutuksen aseman selkeyttämistä ammattikorkeakouluissa, opettajakorkeakoulujen yhteistyön tiivistämistä sekä ammatillisen opettajuuden arvostuksen nostamisen tärkeyttä. Arviointiin sisältyi myös kehittämissuosituksia kullekin ammatillista opettajankoulutusta antavalle korkeakoululle. (Lämsä & Saari 2000.)

Sisällöllisten tarpeiden ennakointi

Arviointitulosten ja -suositusten lisäksi vuosina 1999–2000 valmistuivat OPEPRO-ennakointityön raportit (15) lukuisine opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen sisällöllisine suosituksineen. Ennakointityö itsessään oli merkittävä opettajankoulutuksen kehittämisprosessi, koska se saattoi lukuisissa seminaareissa yhteen sekä yliopistojen ja ammatillisten opettajakorkeakoulujen opettajankouluttajia että koulutuksesta kiinnostuneita sidosryhmien edustajia keskustelemaan opetustyön tulevaisuuden näkymistä ja niiden vaikutuksista opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen kehittämiseen. Erityisen myönteiseksi koettiin opiskelija- ja koululaisjärjestöjen edustajien aktiivinen mukanaolo, koska näin tulevilla opettajilla oli mahdollisuus vaikuttaa keskusteluun opetustyön ja opettajankoulutuksen tulevaisuuden linjauksista.

Ennakoinnin loppuraportin (Luukkainen 2000) suositukset koskivat muun muassa opettajan työn yhteiskunnallisen tehtävän ja merkityksen huomioonottamista koulutuksessa, erityispedagogisen osaamisen ja monikulttuurisuuden kysymysten tuntemuksen tärkeyttä ja tieto- ja viestintäteknikan opetuskäyttöä. Opettajan työn yhteisöllistä luonnetta korostettiin ja katsottiin, että myös opettajankoulutuksen tulisi heijastaa tätä. Tulevien opettajien opetussuunnitelmaosaamista haluttiin vahvistaa. Opettajankoulutuksen valintojen tuli suositusten mukaan perustua soveltuvuuden arviointiin. Opetusharjoittelun ke-

hittämisessä tulee korostua teorian ja käytännön vuorovaikutuksen. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen sisällöllistä jatkumoa, oppilaitosjohdon koulutusta ja induktiokoulutusta pidettiin tärkeinä kehittämiskohteina. Yliopistollisen ja ammatillisen opettajankoulutuksen yhteistyön lisäämistä ja tiivistämistä pidettiin tärkeänä.

Opettajankoulutuksen kehittämisohjelma

Arviointi- ja ennakoitavuuden tulosten perusteella ministeriössä valmisteltiin Opettajankoulutuksen kehittämisohjelma (2001). Siihen tiivistettiin yliopistojen ja ammatillisten opettajakorkeakoulujen antaman opettajankoulutuksen kehittämissuosituksen. Suositukset keskittyivät opettajankoulutuksen opiskelijavalintoihin, opettajan pedagogisten opintojen ja harjoittelun sisältöjen ja toteutustapojen kehittämiseen, opettajankoulutuksen asemaan yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa, opettajankoulutuksen yhteiskunnalliseen merkitykseen, opettajien täydennyskoulutukseen ja määrällisiin opettajatarpeisiin.

Kehittämisohjelman suositukset otettiin ministeriössä huomioon opettajankoulutuksen kehittämishankkeiden taloudellisen tuen suuntaamisessa ja opettajankouluttajien täydennyskoulutuksen painopisteitä määriteltäessä.

Kehittämisohjelman arviointi

Korkeakoulujen arviointineuvosto suoritti vuonna 2002 kehittämisohjelman toteutuksen seuranta-kyselyn (Saari 2003) yliopistojen ja ammatillisten opettajakorkeakoulujen opettajankouluttajille ja opiskelijoille. Kyselyn pääaiheita olivat opettajan pedagogiset opinnot ja harjoittelu, opiskelijavalinnat, opettajankoulutuksen asema, resurssit ja yhteistyö sekä opettajankouluttajien tehtävät.

Kehittämisohjelman suositusten toteutumista arvioitiin uudelleen sekä perus- että täydennyskoulutuksen osalta vuosina 2005–2006. Arviointikyselyt ja haastattelut kohdistettiin yliopistojen ja ammatillisten opettajakorkeakoulujen opettajankouluttajille ja opettajaksi opiskeleville, kuntien sivistystoimenjohdolle ja valtion opetushallinnon virkamiehille. Arvioinnin toteutti Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos. Tulokset julkaistiin kahtena kirjana vuonna 2006. (Piesanen ym. 2006a; Piesanen ym. 2006b). Samana vuonna ministeriö laati selvitykset opettajankouluttajien täydennyskoulutuksesta ja ESR-rahoituksella toteutetusta opetushenkilöstön täydennyskoulutuksesta. Arvioinnin tulosten ja tuotetun selvitysaineiston perusteella ministeriön työryhmä laati julkaisun "Tietoa, taitoa, tulevaisuutta" (OPM 2006), johon koottiin keskeisimmät arvioinnin ja selvitysten suositukset.

Arvioinnit osoittivat, että soveltuvuus alalle ja motivoituneisuus otettiin yliopistojen opettajankoulutusvalinnoissa huomioon kohtalaisen hyvin. Pedagogisissa opinnoissa oppimisprosessiin, opettajan eettiseen vastuuseen, tutkivaan ja kehittävään työtapaan sekä suunnittelu- ja arviointitaitoihin liittyvät asiat otettiin hyvin huomioon. Ihmissuhde-, yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot sekä opetussuunnitelman laadintavalmiudet olivat opinnoissa kohtalaisen hyvin esillä. Oppijoiden erilaisuutta, syrjäytymisen ehkäisyä, monikulttuurisuutta ja oppilaitosten johtamista koskevien osa-alueiden käsittelyä pedagogisissa opinnoissa tulisi vahvistaa. Harjoittelussa toivottiin korostettavaksi tieto- ja viestintätekniikan opetuskäyttöä, ohjausvalmiuksia, oppilashuoltoa sekä kodin ja koulun yhteistyötä. Opiskelijapalautteiden käyttöä tuli arviointien mukaan tehostaa.

Arvioinnit osoittivat, että opettajankoulutuksen yhteistyö oli kehittynyt yliopistoissa myönteisellä tavalla. Opettajankoulutuslaitosten, harjoittelukoulujen ja ainelaitosten keskinäinen yhteistyö opettajankoulu-

tuksen kehittämisessä ja opinnäytetöiden ohjauksessa oli lisääntynyt, kun verrattiin vuosien 2002 ja 2005 vastauksia. Aineen- ja luokanopettajien mahdollisuudet suorittaa koko perusopetukseen kelpoisuuden tuovat opinnot olivat opiskelijoiden mielestä parantuneet. Opettajankouluttajat arvioivat, että opettajankoulutuksen arvostus ja kehittämishalukkuus oli yliopistoissa kasvanut, mutta koulutuksen ja tutkimuksen voimavarat olivat heikentyneet.

Arviointien perusteella ammatillisen opettajankoulutuksen osalta pedagogisissa opinnoissa oppimisprosessiin, opettajan työn yhteiskunnalliseen perustaan, ihmissuhde-, yhteistyö- ja vuorovaikutustyöhön, liittyvät asiat otettiin hyvin huomioon. Heikoimmin pedagogisissa opinnoissa toteutuivat oppilaitosten johtamiseen ja kehittämiseen, työyhteisöjen toimintaan ja konfliktitilanteiden ratkaisemiseen sekä syrjäytymisen ehkäisemiseen liittyvät sisällöt. Opetusharjoitteluun oltiin arvioinneissa tyytyväisiä. Opiskelijoiden mielestä opetusharjoittelua oli riittävästi. Opiskelijavalintojen osalta yhteishakujärjestelmän toimivuutta ja tiedonsaantia opettajankoulutuksesta pidettiin toimivina. Sen sijaan soveltavuuden, motivaation ja sitoutuneisuuden arviointi valinnoissa edellytti arvioinnin tulosten mukaan kehittämistoimia. Arvioinneissa korostettiin lisäksi sitä, että yhteistyötä ammatillisten opettajakorkeakoulujen välillä tulee jatkaa ja tiivistää. Opettajankoulutustyön arvostuksen katsottiin parantuneen verrattaessa vuoden 2002 ja 2005 arvioita.

Tutkintouudistusprojekti yliopistoissa

Vuonna 2003 käynnistyi kasvatusalan ja opettajankoulutuksen tutkintouudistusprojektin työ (VOKKE-projekti), johon osallistuivat kaikki opettajankoulutusta antavat yliopistot. VOKKE-projekti oli yksi vuonna 2005 toteutettua korkea-asteen tutkintorakennemuutostusta valmistelleista alakohtaisista hankkeista. Se järjesti lukuisia seminaareja ja neuvottelutilaisuuksia, joissa opettajankouluttajat ja sidosryhmien edustajat käsittelivät opettajankoulutuksen rakenteiden, laajuuksien ja sisältöjen kehittämistarpeita. Työskentelytapa tarjosi sidosryhmille hyvän mahdollisuuden osallistua opettajankoulutuksen kehittämistyöhön. Yliopistoissa tutkintouudistus merkitsi huomattavaa koulutusrakenteiden ja opetussuunnitelmiin uudistustyötä.

Projekti tuotti joukon julkaisuja, joista keskeisin oli "Uudenlaisia maistereita - kasvatusalan koulutuksen kehittämislinjoja" (Jakku-Sihvonen & Niemi 2005). Siinä julkistettiin projektin laatimat valtakunnalliset tutkintorakennesuositukset. Projekti tuotti myös katsaukset ja suositusjulkaisut kasvatusalan tieteellisten jatko-opintojen kehittämisestä, taito- ja taideaineiden opettajankoulutuksen kehittämistarpeista ja opettajien täydennyskoulutuksesta. Suomalaiseen opettajankoulutukseen kohdistuvan kansainvälisen kiinnostuksen vuoksi VOKKE-projekti oli tärkeä yhteistyökumppani useiden Euroopan maiden opettajankoulutuksen tutkintorakenteen uudistajille.

Opettajankoulutukseen kuuluva harjoittelu

Ministeriö asetti vuonna 2006 kolmihenkinen selvitysryhmän selvittämään yliopistojen opettajankoulutukseen kuuluvan harjoittelun kehittämistä ja harjoittelun toteuttamista kunnan koulutoimessa. Ryhmä vertaili erilaisten harjoittelumallien vahvuuksia, heikkouksia ja kustannuksia. Ryhmä suositti raportissaan (OPM 2007a), että pääosa opettajankoulutukseen kuuluvasta harjoittelusta suoritetaan yliopistojen harjoittelukouluissa. Muissa kuin harjoittelukouluissa suoritettava harjoittelu esitettiin vakiinnutettavaksi noin kolmasosaksi koko harjoittelusta.

Opettajankoulutus 2020

Opetusministeriö asetti "Opettajankoulutus 2020" -työryhmän vuonna 2007 arvioimaan opettajatarpeiden muutoksia vuoteen 2020 mennessä. Ryhmän asettaminen liittyi ministeriössä aloitettuihin rakenteellisen kehittämisen valmisteluihin. Työryhmän tuli esittää, miten muutokset tuli ottaa huomioon yliopistojen opettajankoulutuksen mitoituksessa ja rakenteissa ja millainen opettajankoulutuksen yksikkö rakenne parhaiten edistää opettajankoulutukseen liittyvää tutkimusta.

Työryhmä esitti opettaja- ja opettajankoulutustarpeiden määrällisen ennakkoinnin vuoteen 2020 asti. Se arvioi, että emoyliopistoista erillään olevat koulutusyksiköt ovat kallis ratkaisu eivätkä tarjoa opiskelijoille laajaa tiedeyhteisöä. Erillisiä yksiköitä ei työryhmän näkemyksen mukaan tarvita koulutustarpeen tai tutkimuksellisen vahvuuden vuoksi, vaan ne ovat olemassa ennen kaikkea aluepoliittisin perustein. Työryhmä esitti suositukset yliopistojen opettajankoulutuksen tutkimuksen vahvistamisesta valtakunnallisen tutkimusohjelman ja monitieteisen opettajankoulutuksen tutkijakoulun avulla. Se antoi useita suosituksia opettajankoulutuksen rakenteiden ja sisältöjen kehittämiseksi. Niissä kiinnitettiin huomiota opettajankoulutuksen yliopistotasoisien strategioiden tarpeeseen, kansainvälisen liikkuvuuden kehittämiseen, kielitaidon vahvistamiseen, monikulttuurisuuden kysymyksiin, pedagogisten opintojen profilointiin, induktio- ja johtamiskoulutukseen sekä muihin täydennyskoulutuksen kysymyksiin. Suosituksissa kiirehditettiin lastentarhanopettajan koulutuksen arviointia ja esitettiin muutoksia opettajankoulutuksen tuulosohjaus- ja rahoituskäytäntöihin (OPM 2007b).

Suurimman huomion saivat työryhmän näkemykset yliopistojen opettajankoulutusyksiköiden sivutoimipisteistä. Vaikka julkisuudessa käyty keskustelu keskittyi pääosin aluepoliittisiin kysymyksiin, edistivät työryhmän suositukset opettajankoulutusyksiköissä kehittämishankkeita esimerkiksi monikulttuurisuusopetuksessa, tutkimuksen vahvistamisessa ja opetushenkilöstön täydennyskoulutuksen kehittämisessä.

Opettajankoulutus yliopistojen sopimusneuvotteluissa

Yliopistojen kanssa vuonna 2009 käydyissä sopimusneuvotteluissa kiinnitettiin huomiota opettajankoulutuksen sisällöllisiin painopisteisiin. Osana neuvotteluvaiheita yliopistoilta pyydettiin raporttia siitä, miten opettajankoulutuksen tutkimusta vahvistetaan, millaisia rakenteellisen kehittämisen ratkaisuja yliopistoissa valmistellaan ja millaisia valmiuksia tulevat opettajat saavat tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytössä, monikulttuurisuuden kysymyksissä ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kohtaamisessa. Näin valituilla aiheilla haluttiin yliopistojen huomio suunnata niihin sisällöllisiin kehittämistarpeisiin, jotka useimmin olivat tulleet esille opettajankoulutusta koskevissa arviointituloksissa ja opiskelijapalautteissa. Raportointi osoitti, että esimerkiksi tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön koulutustarpeet otettiin eri yliopistoissa ja eri opettajankoulutuksissa vaihtelevasti huomioon. Eroja oli myös siinä, miten ja missä laajuudessa erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kohtaamista käsiteltiin. Myös monikulttuurisuuden kysymyksen käsittely vaihteli eri yliopistoissa ja eri opettajankoulutuksissa. Raportointi osoitti, että osassa yliopistoja opettajankoulutusta koskevan tutkimuksen vahvistamiseen oltiin suunnattu kehittämistoimia.

Opettajankoulutuksen kansainvälisyys

Opettajankoulutuksen kansainvälisyyden arviointimahdollisuudet ovat rajalliset, koska esimerkiksi liikkuvuuden tilastoinnissa opettajankoulutusta ei tarkastella omana kokonaisuutenaan. Pohjoismaiden ja Baltian maiden korkeakoulu yhteistyön Nordplus-ohjelmissa opettajankoulutus sen sijaan on erotettu

omaksi seurantakohteekseen, joten opettajankoulutusyksiköiden osallistumisen tarkastelu on mahdollista. Suomalaiset opettajankoulutusyksiköt osallistuvat suurimpaan osaan Nordplus-ohjelmassa rahoitetuista opettajankoulutushankkeista joko koordinaattorina tai partnerina. Yksiköt ovat osallistuneet muun muassa varhaiskasvatukseen, musiikkikasvatukseen, matematiikan didaktiikan, luonnontieteiden opetuksen, käsityön, kotitalouden, kestävän kehityksen ja miljöopedagogiikan, kansalaiskasvatukseen ja kielten opetuksen yhteistyöverkostoihin, hankkeisiin ja ohjelmiin.

Useat yliopistot raportoivat vilkkaasta yhteistyöstä Erasmus-ohjelman puitteissa. Kasvatustieteellisen alan opiskelijaliikkuvuus antaa jonkin verran viitteitä opettajankoulutuksen osalta. Vuonna 2010 Suomesta lähti 236 kasvatustieteellisen alan opiskelijaa kansainväliseen vaihtoon ja Suomeen tuli 327 opiskelijaa (Garam 2011). Osalla yliopistoista on englanninkielistä opettajankoulutustarjontaa. Tällaisia esimerkkejä ovat luokanopettajakelpoisuuden tuova ohjelma Oulun yliopistossa ja englanninkielisten opettajan pedagogisten opintojen käynnistyminen Helsingin yliopistossa.

Suomalainen opettajankoulutus on ollut PISA-tulosten vuoksi huomattavan kansainvälisen mielenkiinnon kohteena. Uusia yhteyksiä on solmittu opettajankoulutuslaitoksiin ja harjoittelukouluihin suuntautuneiden kansainvälisten vierailujen seurauksena.

Jyväskylän ja Haaga-Helian ammatillisissa opettajakorkeakouluissa annetaan myös englanninkielistä ammatillista opettajankoulutusta. Ammatillisilla opettajakorkeakouluilla on myös kansainvälistä tki-, hanke- ja koulutustoimintaa. Suomalaista ammattipedagogista osaamista on viety mm. Länsi-Balkanille, Venäjälle, Vietnamiin ja Viroon.

Ulkomaisten opettajien määrän kasvu ja siihen liittyvä kelpoisuuskokeiden ja täydentävien opintojen järjestäminen on osa opettajankoulutuksen kansainvälistymistä. Opetushallitus voi antaa päätöksen opettajan kelpoisuudesta sellaiselle EU/ETA-maiden kansalaiselle, joka on toisessa jäsenmaassa täysin kelpoinen vastaavaan opettajan tehtävään. Päätös tehdään ammattipätevyyslain nojalla (1093/2007). Päätöksiä on vuodesta 2008 lähtien annettu noin 200 hakijalle. Heistä suurin osa on aineenopettajia. Hakijoita on eniten Ruotsista ja Virosta. Päätöksiin liittyviä kelpoisuuskokeita on järjestetty yliopistossa. Opetushallitus tekee EU/ETA-alueen ulkopuolella hankitun opettajankoulutuksen rinnastamispäätöksiä ulkomaanopintolain (531/1986) perusteella. Päätöksiä on annettu vuodesta 1997 lähtien noin 1 100 hakijalle. Heistä pääosa on ollut aineenopettajia. Hakijoita on ollut eniten Venäjältä ja Virosta. Yliopistot ovat järjestäneet päätösten edellyttämiä täydentäviä opintoja.

Opettajankouluttajien täydennyskoulutus

Arviointien, sisällöllisten ennakointien, kehittämisohjelman ja työryhmien suositusten ohella opettajankouluttajien täydennyskoulutus oli ministeriön ohjauksen väline opettajankoulutuksen kehittämisessä vuoteen 2007 asti. Tähän asti oli käytettävissä vuotuinen kehittämis määräraha, josta opettajankoulutusta antavat yliopistot voivat hakea rahoitusta omiin ja yliopistojen yhteisiin opettajankoulutuksen kehittämishankkeisiin ja opettajankouluttajien täydennyskoulutukseen. Ministeriö määrittäi vuosittain muutamia kehittämishankkeiden ja täydennyskoulutuksen painopisteitä, joihin rahoitusta voi hakea. Aiheet valittiin niin, että ne liittyivät opettajankoulutuksen arviointituloksiin tai olivat muuten ajankohtaisia esimerkiksi hallitusohjelmapienotusten vuoksi. Tällaisia olivat esimerkiksi tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön OPE.FI-ohjelma, monikulttuurisuuskasvatus, kansalaisvaikuttaminen ja yhteiskunnallinen kasvatus, matemaattis-luonnontieteellisten aineiden opetuksen kehittäminen, kielten opetuksen moni-

puolistaminen ja ohjatun harjoittelun kehittäminen. Harjoittelukoulujen yhteinen eNorssi-toiminta ja sen tarjoama ohjaajakoulutus käynnistyivät kehittämisrahan avulla.

Vuonna 2006 ministeriö teetti selvityksen (OPM 2006) kehittämismäärärahalla järjestetyistä koulutuksista ja opettajankouluttajien täydennyskoulutustilanteesta. Tällöin osoittautui, että opettajankouluttajat arvostivat suuresti kehittämisrahan mahdollistamia kehittämishankkeita ja koulutuksia. Erityisen tärkeitä ne olivat harjoittelukoulujen opettajille, joilla ei valtion koulujen opettajina ollut mahdollisuutta saada Opetushallituksen rahoitusta täydennyskoulutukseensa. Osoittautui, että yliopistojen henkilöstökoulutuksen tarjonnassa ei otettu huomioon opettajankoulutuksen kehittämisen kannalta ajankohtaisia aiheita.

Vuonna 2007 opettajankoulutuksen kehittämisrahan hakumahdollisuudet päättyivät. Tämän jälkeen ainoa laaja ministeriön rahoittama opettajankoulutuksen kehittämisprojekti oli "Tasa-arvo- ja sukupuolietietoisuus opettajankoulutuksessa" (2008–2011). Projekti perustui edellisen hallitusohjelman tavoitteeseen sukupuoli- ja tasa-arvotietoisuuden sisällyttämisestä opettajankoulutukseen. Opettajankoulutusta antavien yliopistojen yhteinen projekti tarjosi opettajankouluttajille täydennyskoulutusta, tuotti julkaisuja ja verkkoaineistoa sekä toteutti tutkimus- ja selvityshankkeita. (Lehtonen 2011).

Täydennyskoulutuksen järjestäminen ammatillisille opettajankouluttajille on ammattikorkeakoulujen vastuulla. Opetus- ja kulttuuriministeriö ei ole tukenut täydennyskoulutusta erillismäärärahoilla tai hankerahoituksella. Kaikki opettajakorkeakoulut ovat käsitelleet täydennyskoulutukseen liittyviä kysymyksiä opettajankouluttajien kanssa vuosittaisissa kehityskeskusteluissa ja kehityssuunnitelmissa. Kehityssuunnitelmissa käsitellään myös työelämäntuntemusta ja sen ajantasaisuutta. Täydennyskoulutustarpeiden arviointi ja täydennyskoulutukseen hakeutuminen on riippuvaista myös opettajankouluttajien omasta aktiivisuudesta ja kiinnostuksen kohteista.

8. OPETTAJATILANNE 2010

Opettaja- ja opettajankoulutustarpeiden ennakkointia varten tarvitaan ajantasaiset tiedot oppilaitoskentän opettajatilanteesta. Olennaisia tietoja ovat opettajakunnan ikärakenne- ja kelpoisuustiedot. Tilastokeskus suoritti keväällä 2010 valtakunnallisen opettajatiedonkeruun sekä yleissivistävässä että ammatillisessa koulutuksessa. Aiemmat vastaavat tiedonkeruut on suoritettu vuosina 2002, 2005 ja 2008 (Kumpulainen 2009; Kumpulainen 2011). Seuraavassa esitellään opettajakelpoisuustilannetta ja opettajien ikärakennetta.

8.1. Opettajakelpoisuus

8.1.1. Perusopetuksen opettajakelpoisuuden yleistarkastelu

Perusopetuksessa työskenteli kevätlukukaudella 2010 yhteensä 38 859 päätoimista rehtoria ja opettajaa. Heistä kelpoisia hoitamaansa tehtävään oli 89,9 prosenttia (34 933 henkilöä). Sivutoimisia tuntiopettajia työskenteli perusopetuksessa 751. Heistä kelpoisia hoitamaansa tehtävään oli 35,2 prosenttia (264 henkilöä).

Suomenkielisessä perusopetuksessa työskenteli 36 258 päätoimista rehtoria ja opettajaa. Heistä kelpoisia oli 90,5 prosenttia (32 819 henkilöä). Ruotsinkielisessä perusopetuksessa työskenteli 2 601 päätoimista rehtoria ja opettajaa. Heistä kelpoisia oli 81,3 prosenttia (2 114 henkilöä).

Tavallisin syy opettajan kelpoisuuden puuttumiseen oli tutkinnon puuttuminen. Toiseksi yleisin kelpoisuuden puuttumisyy oli opettajan pedagogisten opintojen puuttuminen.

Osalla niistä rehtoreista ja opettajista, jotka eivät olleet kelpoisia hoitamaansa tehtävään, oli muu opettajakelpoisuus. Tällaisia oli rehtoreista ja opettajista 4,3 prosenttia. Mitään opettajakelpoisuutta ei ollut 6,5 prosentilla opettajista.

Perusopetuksen kelpoisuustilanne oli parantunut verrattuna edelliseen tiedonkeruuseen vuonna 2008. Suhteellisesti eniten kelpoisten osuus oli lisääntynyt sivutoimisten tuntiopettajien ryhmässä. Siinä kelpoisten opettajien osuus oli kasvanut 7,9 prosenttiyksikköä verrattuna vuoteen 2008. Toiseksi eniten kelpoisten opettajien osuus oli kasvanut erityisluokanopettajien ja erityisopettajien ryhmässä. Se oli kasvanut 3,0 prosenttiyksikköä vuoteen 2008 verrattuna.

Kelpoisuusongelmat keskittyivät eteläiseen Suomeen, pääasiassa Uudellemaalle.

8.1.2. Luokanopetus

Perusopetuksen kouluissa oli 14 351 luokanopettajaa ja esiluokanopettajaa vuonna 2010. Luokanopettajista ja esiluokanopettajista 95,2 prosenttia oli kelpoisia tehtävänsä. Suomenkielisessä koulutoimessa kelpoisuusprosentti oli 95,7 ja ruotsinkielisessä 88,4. Tavallisin syy kelpoisuuden puuttumiseen oli tutkinnon puuttuminen. Osalla niistä, joilla ei ollut kelpoisuutta luokanopetukseen, oli muu opettajakelpoisuus. Kokonaan vailla opettajakelpoisuutta oli runsas kolme prosenttia.

Kelpoisten opettajien osuus luokanopettajista kasvoi yhdellä prosenttiyksiköllä verrattuna vuoden 2008 tiedonkeruun tuloksiin.

Suomenkielisten luokanopettajien ja esiluokanopettajien kelpoisuustilanteessa oli selviä alueellisia eroja. Maakunnittainen tarkastelu osoittaa, että paras kelpoisuustilanne oli Keski-Suomessa, jossa luokanopettajista ja esiluokanopettajista 99,1 prosenttia oli kelpoisia. Toiseksi paras tilanne oli Pohjois-Savossa (98,7 % kelpoisia) ja kolmanneksi paras Kainuussa (95,8 % kelpoisia). Yli 95 prosenttia luokanopettajista ja esiluokanopettajista oli kelpoisia Lapissa, Pohjois-Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla, Etelä-Pohjanmaalla, Pohjois-Karjalassa, Etelä-Savossa, Etelä-Karjalassa, Kymenlaaksossa, Päijät-Hämeessä, Pirkanmaalla, Kanta-Hämeessä, Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa.

Suomenkielisen luokanopetuksen kelpoisuusongelmat keskittyivät Uudellemaalle. Kun yli 95 prosenttia suomenkielisistä luokanopettajista ja esiluokanopettajista oli kelpoisia kaikissa muissa maakunnissa, oli Uudellamaalla kelpoisia luokanopettajia ja esiluokanopettajia 89,6 prosenttia. Tätä heikompi tilanne oli Itä-Uudellamaalla, jossa kelpoisia oli 84,8 prosenttia. Uudellamaalla ja Itä-Uudellamaalla oli noin 350 suomenkielistä luokanopettajaa ja esiluokanopettajaa, jotka eivät olleet kelpoisia hoitamaansa tehtävään. Koko maassa epäpätevien suomenkielisten luokanopettajien ja esiluokanopettajien määrä oli 615.

Alueelliset kelpoisuustilanteen erot olivat selviä myös ruotsinkielisessä luokanopetuksessa. Heikoin kelpoisuustilanne on Uudellamaalla. Pohjanmaalla ruotsinkielisistä luokanopettajista ja esiluokanopettajista 99,3 prosenttia oli kelpoisia ja Keski-Pohjanmaalla 93,9 prosenttia. Uudellamaalla kelpoisia ruotsinkielisiä luokanopettajia ja esiluokanopettajia oli 78 prosenttia. Ruotsinkielisiä epäpäteviä luokanopettajia ja esiluokanopettajia oli koko maassa 130. Näistä 103 sijoittui Uudellemaalle.

8.1.3. Erityisopetus

Perusopetuksen kouluissa työskenteli 5 380 erityisluokanopettajaa ja erityisopettajaa vuonna 2010. Suomenkielisessä erityisopetuksessa kelpoisten opettajien osuus oli 76,1 prosenttia ja ruotsinkielisessä erityisopetuksessa 74,8 prosenttia. Erityisopetuksen kelpoisuustilanne oli parantunut vuoteen 2008 verrattuna. Hoitamaansa tehtävään kelpoisten osuus oli kasvanut kolme prosenttiyksikköä. Suomenkielisessä koulutoimessa muutos oli 2,9 prosenttiyksikköä ja ruotsinkielisessä 4,5 prosenttiyksikköä. Opettajia, jotka olivat kelpoisia, oli suhteellisesti enemmän erityisopettajissa kuin erityisluokanopettajissa. Osa-aikaista erityisopetusta antavista 84,8 prosenttia oli kelpoisia. Erityisluokanopettajista kelpoisia oli 71,8 prosenttia.

Erityisluokanopettajan ja erityisopettajan tehtäviin kelpoisuutta vailla olevista osalla oli muu opettajakelpoisuus. Kokonaan opettajakelpoisuus puuttui 11,1 prosentilta. Erityisopetuksessa kelpoisia opettajia oli suhteellisesti eniten liikuntavammaisten opetuksessa (85,1 %) ja suhteellisesti vähiten sopeutumattomien opetuksessa (62,6 %). Tavallisin syy kelpoisuuden puuttumiseen oli tutkinnon puuttuminen.

Alueelliset erot olivat huomattavat erityisopetuksen kelpoisuustilanteessa. Tilanne oli paras Keski-Suomessa, jossa 92,8 prosenttia erityisluokanopettajista ja erityisopettajista oli kelpoisia. Toiseksi parhain tilanne oli Pohjois-Karjalassa, jossa 88,1 prosenttia opettajista oli kelpoisia. Yli 80 prosenttia erityisluokanopettajista ja erityisopettajista oli kelpoisia Lapissa, Kainuussa, Keski-Pohjanmaalla, Pohjois-Savossa, Etelä-Karjalassa ja Pirkanmaalla.

Heikoin kelpoisuustilanne oli Uudellamaalla ja Itä-Uudellamaalla. Uudellamaalla 64,3 prosenttia ja Itä-Uudellamaalla 69,2 prosenttia suomenkielisistä erityisluokanopettajista ja erityisopettajista oli kelpoisia tehtäviinsä. Ruotsinkielisistä Uudenmaan opettajista 67,4 prosenttia ja Itä-Uudenmaan opettajista 41,9 prosenttia oli kelpoisia erityisopetuksen tehtäviin. Kun kelpoisuutta vailla oli kaikkiaan noin 1300 erityisopetuksessa toimivaa henkilöä, sijoittui heistä 530 Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan alueelle.

8.1.4. Perusopetuksen aineenopetus

Perusopetuksen aineenopetuksessa työskenteli 12 320 lehtoria ja 4 218 päätoimista tuntiopettajaa vuonna 2010. Perusopetuksen lehtoreista 95,6 prosenttia oli kelpoisia tehtäväänsä. Suomenkielisen perusopetuksen lehtoreista oli kelpoisia 96,1 prosenttia ja ruotsinkielisen opetuksen lehtoreista 88,1 prosenttia. Perusopetuksen päätoimisista tuntiopettajista 69,2 prosenttia oli kelpoisia.

Perusopetuksen suurista aineenopettajaryhmistä parhain päätoimisten opettajien kelpoisuustilanne oli biologiassa (97,2 % kelpoisia), historiassa (96,7 % kelpoisia), toisessa kotimaisessa kielessä ruotsissa (95,4 %), maantiedossa (95,3 % kelpoisia), saksassa (95,9 % kelpoisia ja englannissa (95 % kelpoisia).

Suhteellisesti vähiten kelpoisia päätoimisia opettajia oli terveystiedossa (78,5 % kelpoisia), musiikissa (80,2 % kelpoisia) ja liikunnassa (81,8 % kelpoisia). Äidinkieli ja kirjallisuus oppiaineen suomi toisena kielenä -oppimäärän päätoimisista opettajista 76,6 prosenttia oli kelpoisia. Heikoin kelpoisuustilanne oli muiden uskontojen opettajien ryhmässä. Kelpoisuusprosentti oli 28,2.

Suomenkielisen koulutoimen kelpoisuustilanne eri oppiaineissa oli parempi kuin ruotsinkielisen koulutoimen. Ruotsinkielisessä koulutoimessa opettajakelpoisuusongelmia oli muun muassa matemaattis-luonnontieteellisissä aineissa, oppilaanohjauksessa ja taide- ja taitoaineissa.

8.1.5 Lukiokoulutus

Lukioiden rehtoreista ja päätoimisista opettajista (7 486 henkilöä) oli kelpoisia hoitamaansa tehtävään 95,5 prosenttia. Suomenkielisen lukiokoulutuksen rehtoreista ja päätoimisista opettajista kelpoisia oli 95,7 prosenttia ja ruotsinkielisen 93,1 prosenttia.

Lukiokoulutuksessa tehtävänsä kelpoisten rehtoreiden ja päätoimisten opettajien suhteellinen osuus oli vähentynyt 0,6 prosenttiyksikköä verrattuna vuoteen 2008. Verrattuna vuoden 2008 tiedonkeruun tuloksiin tuntiopettajien kelpoisuustilanne oli vuonna 2010 parantunut. Kelpoisten sivutoimisten tuntiopettajien osuus oli kasvanut 4,2 prosenttiyksikköä. Suomenkielisessä koulutoimessa sivutoimisten tuntiopettajien kelpoisuusprosentti oli 46,3 vuonna 2008. Vuonna 2010 kelpoisuusprosentti oli 48,9. Huomattavin muutos oli tapahtunut ruotsinkielisessä koulutoimessa. Vuonna 2008 kelpoisia sivutoimisia tuntiopettajia oli ruotsinkielisessä koulutoimessa 41,7 prosenttia. Vuonna 2010 sivutoimisten tuntiopettajien kelpoisuusprosentti oli 57,4.

Yli 95 prosenttia rehtoreista ja päätoimisista tuntiopettajista oli kelpoisia seuraavissa oppiaineissa: äidinkieli ja kirjallisuus, toinen kotimainen kieli, englanti, saksa, ranska, matematiikka, fysiikka, kemia, maantiede, biologia, ev.lut. uskonto, elämäntietä, filosofia, historia ja kuvataide. Musiikissa, opinto-ohjauksessa ja liikunnassa kelpoisuutta vailla olevia opettajia oli keskimääräistä enemmän. Musiikin päätoimisista opettajista kelpoisia oli 82,5 prosenttia, opinto-ohjauksessa kelpoisia oli 87,5 prosenttia ja liikunnassa 87,8 prosenttia. Ruotsinkielisessä lukiokoulutuksessa kelpoisuusongelmia oli musiikissa ja liikunnassa.

8.1.6. Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen päätoimiset aineenopettajat yhteensä

Perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa antoi aineenopetusta yhteensä 23 651 päätoimista opettajaa. Heistä 90,8 prosenttia oli kelpoisia. Suomenkielisessä koulutoimessa hoitamaansa tehtävään kelpoisten osuus päätoimisista opettajista oli 91,6 prosenttia ja ruotsinkielisessä 80,1 prosenttia. Seuraavassa tarkastellaan kelpoisuustilannetta alueellisesti ja eri oppiaineryhmissä.

Alueellinen tarkastelu

Perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa aineenopetuksen tehtäväänsä kelpoisia lehtoreita ja päätoimisia tuntiopettajia oli Kanta-Hämeen (95 %), Pirkanmaan (94,7 %) ja Keski-Suomen (93,8 %) maakunnissa. Maakuntia, joissa kelpoisuusprosentti jäi alle yhdeksänkymmenen, olivat Uusimaa, Itä-Uusimaa, Kymenlaakso, Etelä-Savo, Pohjanmaa ja Kainuu.

Aineenopettajakelpoisuus puuttui kaikkiaan 2 166 päätoimiselta opettajalta. Eniten aineenopettajatarpeita oli Uudellamaalla, jossa aineenopettajakelpoisuus puuttui 500 suomenkieliseltä ja 153 ruotsinkieliseltä aineenopetusta antavalta päätoimiselta opettajalta. Seuraavaksi eniten aineenopettajatarpeita oli Pohjois-Pohjanmaalla (174 päätoimista opettajaa vailla kelpoisuutta) ja Varsinais-Suomessa (151 päätoimista opettajaa vailla kelpoisuutta).

Oppiainetarkastelu

Päätoimisten kielten opettajien ryhmässä suhteellisesti eniten kelpoisia opettajia oli saksan kielessä (97,2 % kelpoisia). Toisen kotimaisen kielen päätoimisista opettajista 96,4 prosenttia oli kelpoisia. Englannin kielen opettajista 95,8 prosenttia oli kelpoisia. Kelpoisuustilanne oli hieman parantunut ajanjaksolla 2008–2010 pääosassa kielten opettajaryhmiä.

Matemaattis-luonnontieteellisten aineiden lehtoreista ja päätoimisista tuntiopettajista perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa oli 95,2 prosenttia kelpoisia antamaan opetusta hoitamassaan tehtävässä. Suomenkielisessä koulutoimessa kelpoisuusprosentti oli 96,2 ja ruotsinkielisessä 82,8. Kelpoisuustilanne oli paras biologiassa ja maantiedon/maantieteen opetuksessa. Biologian päätoimisista opettajista kelpoisia oli 97,6 prosenttia ja maantiedossa/maantieteessä 96,1 prosenttia. Seuraavaksi eniten kelpoisia opettajia oli fysiikassa, jossa 95,6 prosenttia opettajista oli kelpoisia. Matemaattis-luonnontieteellisten aineiden päätoimisten opettajien kelpoisuustilanne oli ajanjaksolla 2008–2010 parantunut fysiikassa, biologiassa ja matematiikassa ja hieman heikentynyt kemiassa sekä maantiedossa/maantieteessä.

Muissa perusopetuksen ja lukiokoulutuksen päätoimisten opettajien ryhmissä kelpoisia hoitamaansa tehtävään oli suhteellisesti eniten filosofian (98,1 % kelpoisia), historian (97,8 %) kelpoisia ja ev.lut. uskonnon (94,1 % kelpoisia) opetuksessa. Yli 90 prosenttia päätoimisista opettajista oli kelpoisia psykologiassa, kotitaloudessa, käsityössä (tekstiilityö) ja kuvataiteessa. Ongelmallisin kelpoisuustilanne oli ortodoksisessa uskonnossa (77,9 % kelpoisia), elämäkatsomustiedossa (77,8 % kelpoisia), musiikissa (80 % kelpoisia), terveystiedossa (81,1 %), käsityössä (tekninen työ 83 % kelpoisia) ja liikunnassa (83,3 % kelpoisia).

Vuoteen 2008 verrattuna tehtäväänsä kelpoisten opettajien suhteellinen osuus päätoimisista opettajista oli vuonna 2010 hiukan vähentynyt yhteiskuntaopissa, elämäkatsomustiedossa, kotitaloudessa ja psykologiassa.

8.1.7. Ammatillinen koulutus

Kevätlukukaudella 2010 ammatillisessa koulutuksessa työskenteli yhteensä 14 514 opettajaa, joista ensisijaisesti yhteisten aineiden opettajina oli 1 845 henkilöä ja ammatillisten aineiden opettajana 12 669 henkilöä. Opettajista 52 % oli naisia. Ruotsinkielisessä ammatillisessa koulutuksessa toimi yhteensä 680 opettajaa.

Ammatillisten opettajien kelpoisuustilanne vaihteli koulutusalan, opetuskielen ja tehtävätyypin mukaan. Kelpoisuustilanteessa on myös alueellisia vaihteluita. Lehtoreista 92,7 % ja rehtoreista 90,2 % oli muodollisesti kelpoisia hoitamiinsa tehtäviin. Sen sijaan päätoimisista tuntiopettajista lähes puolella ei ollut muodollista kelpoisuutta. Sivutoimisista tuntiopettajista vailla muodollista kelpoisuutta oli lähes kaksi kolmannesta. Yhteisten opintojen opettajien kelpoisuustilanne oli parempi kuin ammatillisten opintojen opettajien. Päätoimisista yhteisten aineiden opettajista kelpoisia oli 82 % ja ammatillisten aineiden päätoimisista opettajista 74 %.

Koulutusaloittain tarkasteltuna kelpoisten opettajien osuus oli reilusti yli keskiarvon matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla. Päätoimisten opettajien kelpoisuustilanne oli sen sijaan heikko tekniikan ja liikenteen alalla sekä luonnontieteiden alalla. Tekniikan ja liikenteen alalla kelpoisia päätoimisia opettajia oli 67 % opettajista ja luonnontieteiden alalla ainoastaan 55,8 %.

Ruotsinkielisen ammatillisen koulutuksen opettajien kelpoisuustilanne oli selvästi heikompi kuin suomenkielisten ammatillisten opettajien. Ruotsinkielisistä yhteisten aineiden opettajista 70 % ja 58 % ammatillisten aineiden opettajista on kelpoisia hoitamaansa tehtävään.

Alueellisesti tarkasteltuna ammatillisten opettajien kelpoisuustilanne oli paras Päijät-Hämeessä, Etelä-Karjalassa, Etelä-Savossa ja Pohjois-Savossa, joissa ammatillisista opettajista yli 80 % oli kelpoisia hoitamiinsa tehtäviin. Heikoin kelpoisuustilanne on Kainuussa, Keski-Pohjanmaalla ja Lapissa, joissa kelpoisten opettajien osuus on alle 70 %. Määrällisesti eniten epäpäteviä opettajia oli Uudellamaalla, 1 156 henkilöä.

Epäpäteivistä opettajista 2 800:lta puuttui opettajan pedagogiset opinnot, reilulta 1 500:ltä päätoimeen vaadittava tutkinto ja vajaalta 300:lta vaadittava työkokemus.

Ammatillisen koulutuksen rehtoreiden ja ammatillisten opintojen opettajien kelpoisuusvaatimuksia on muutettu. Asetuksen muutokset tulivat voimaan 1.8.2011. Ammatillisen opintojen opettajan kelpoisuuden saavuttaminen edellyttää edelleen soveltuvaa koulutusta, käytännön työkokemusta ja pedagogisia opintoja. Kelpoisuuden tuottavan tutkinnon osalta kelpoisuusvaatimuksiin on tuotu toimialakohtaista joustoa työelämän osaamistarpeiden mukaisesti.

8.1.8. Vapaa sivistystyö

Tarkasteltaessa vapaan sivistystyön opettajien kelpoisuutta pidemmän aikavälin kehityksenä, voidaan todeta kelpoisten opettajien osuuden olevan edelleen kasvusuunnassa. Vuonna 2002 vapaan sivistystyön kelpoisten opettajien prosentti osuus oli 68 prosenttia. Vuonna 2010 tämä osuus oli 75 prosenttia kaikista päätoimisista opettajista. Tämä selittyy kelpoisuuden paranemisella kansalaisopistoissa. Niissä rehtoreista ja päätoimisista opettajista 84 prosenttia oli kelpoisia. Kansanopistoissa, liikunnan koulutuskeskuksissa ja opintokeskuksissa kelpoisten osuuden kasvu oli joko pysähtynyt tai kääntynyt laskuun. Paras kelpoisuustilanne oli johtavassa asemassa olevilla (rehtorit, johtajat, apulaisrehtorit, aluerehtorit, vararehtorit). Heistä 95–96 % oli kelpoisia.

Koulutusaloittain tarkasteltuna paras kelpoisuustilanne oli humanistisella ja kasvatusalalla sekä yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla. Heikoin kelpoisuustilanne oli sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla sekä tekniikan ja liikenteen alalla. Tavallisin syy kelpoisuuden puuttumiseen oli opettajan pedagogisten opintojen puuttuminen.

8.1.9. Maahanmuuttajakoulutuksen opettajat

Maahanmuuttajia opettavien opettajien tilastointia vaikeuttaa koulutus- ja työtilanteen monimuotoisuus. Opettajat liikkuvat perusopetuksen ja lukiokoulutuksen välillä ja saattavat opettaa samalla ammatillisessakin koulutuksessa. Tiedonkeruun 2010 mukaan perusopetuksen valmistavassa opetuksessa toimi 184 maahanmuuttajien opettajaa. Lukumäärä näyttäisi lisääntyneen vuoteen 2008 verrattuna, jolloin vastaava luku oli 138 opettajaa.

Perusopetukseen ilmoitettuja maahanmuuttajien opettajia oli 487 ja lukiokoulutuksen puolella 37. Vuoteen 2008 verrattaessa maahanmuuttajien parissa työskentelevän perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opettajiston määrä oli kasvanut lähes 140 opettajalla.

Perusopetukseen valmistavan opetuksen opettajista kelpoisia oli noin 74 prosenttia. Oppilaan oman äidinkielen opettajista 43,2 prosenttia oli kelpoisia. Muiden uskontojen opettajista vain 18,1 prosenttia oli kelpoisia. Kokonaisuutena arvioiden kelpoisuustilanne oli maahanmuuttajien parissa työskentelevissä opettajaryhmissä ongelmallinen, koska kaikkiaan vain 61,6 prosenttia opettajista oli kelpoisia.

Opettajatiedonkeruun mukaan maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavassa koulutuksessa toimi 347 opettajaa. Valmistavan koulutuksen opettajista 74,1 prosenttia oli kelpoisia. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien maahanmuuttajien opettajina toimi yhteensä 429 opettajaa. Kelpoisuusehdot täyttyivät 76 prosentilla.

Vapaassa sivistystyössä päätoimisia maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden opettajia oli 126. Heistä 65,1 prosenttia oli kelpoisia.

8.2. Opettajien ikärakenne

8.2.1. Perusopetus

Perusopetuksen rehtoreista ja päätoimisista opettajista oli vuonna 2010 alle 40-vuotiaita 32,1 prosenttia, 40–49 -vuotiaita 32,9 prosenttia ja 50-vuotiaita tai sitä vanhempia 35 prosenttia. Viisikymmentä vuotta täyttäneitä oli suhteellisesti eniten perusopetuksen rehtoreissa (56,2 %) ja lehtoreissa (40,2 %). Ruotsinkielisen opetuksen rehtorit ja opettajat olivat keskimäärin nuorempia kuin suomenkielisen.

Luokanopettajista ja esiluokanopettajista 33,3 prosenttia oli alle 40-vuotiaita. Vähintään 50-vuotiaita oli 32,5 prosenttia. Suhteellisesti eniten 50-vuotiaita ja sitä vanhempia luokanopettajia ja esiluokanopettajia oli Kainuun, Keski-Pohjanmaan ja Lapin maakunnissa, vähiten Itä-Uudellamaalla, Kanta-Hämeessä ja Varsinais-Suomessa.

Erityisluokanopettajista ja erityisopettajista 29,1 prosenttia oli alle 40-vuotiaita. Vähintään 50-vuotiaita tai sitä vanhempia oli 36,1 prosenttia erityisluokanopettajista ja erityisopettajista. Vähintään 50-vuotiaita oli suhteellisesti eniten Lapissa ja Etelä-Savossa. Suhteellisesti vähiten 50-vuotiaita ja sitä vanhempia oli Kainuussa.

8.2.2. Lukiokoulutus

Lukioissa rehtorit ja opettajat olivat keskimäärin vanhempia kuin perusopetuksessa. Vähintään 50 vuotta täyttäneiden osuus rehtoreista ja päätoimisista opettajista oli 41 prosenttia. Se on kuusi prosenttiyksikköä enemmän kuin vastaava osuus perusopetuksessa. Alle 40-vuotiaita lukion rehtoreista ja päätoimisista opettajista oli 27,4 prosenttia ja 40–49 -vuotiaita 31,6 prosenttia. Suomenkielisen lukiokoulutuksen henkilöstö oli keskimäärin vanhempaa kuin ruotsinkielisen lukiokoulutuksen henkilöstö.

8.2.3. Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen aineenopettajien ikärakenne

Viisikymmenvuotiaita ja sitä vanhempia päätoimisia opettajia oli matematiikan opettajista 43,8 prosenttia, fysiikan opettajista 42 prosenttia ja kemian opettajista 39,3 prosenttia. Kielten opettajissa suhteellisesti eniten 50 vuotta täyttäneitä oli venäjän kielen opettajissa (55,3 %), saksan kielen opettajissa (48,1 %) ja ranskan kielen opettajissa (44,6 %). Oppilaan- ja opinto-ohjauksessa työskentelevistä 47,7 prosenttia oli 50-vuotiaita tai sitä vanhempia.

8.2.4. Ammatillinen koulutus

Ammatillisen koulutuksen rehtoreiden ikärakenne oli korkea. Heistä 72,4 % oli yli 50-vuotiaita tai sitä vanhempia. Ammatillisten opintojen opettajista lähes puolet oli 50-vuotiaita tai sitä vanhempia. Tekniikan ja liikenteen alalla yli puolet (54 %) oli 50 vuotta tai sitä vanhempia. Ammatillisten opintojen opet-

tajista 18 % oli alle 40-vuotiaita. Nuorinta opetushenkilöstö oli humanistisella ja kasvatusalalla sekä kulttuurialalla.

8.2.5. Vapaa sivistystyö

Vapaa sivistystyön henkilöstön ikärakenne on varsin korkea. Yli puolet kaikista opettajista oli täyttänyt 50 vuotta. Liikunnan koulutuskeskukset olivat kuitenkin tästä poikkeus. Niiden opettajista 56 prosenttia oli alle 40-vuotiaita. Kansalaisopistot muodostivat selvän vastakohtan liikunnan koulutuskeskuksille. Niiden opettajista vain 14 prosenttia oli alle 40-vuotiaita. Kansalaisopistojen opettajista 59 prosenttia oli täyttänyt 50 vuotta. Vapaa sivistystyön oppilaitosten rehtoreista 68 prosenttia oli 50-vuotiaita tai vanhempia.

9. OPETTAJA- JA OPETTAJANKOULUTUSTARPEIDEN ENNAKOINTI VUOTEEN 2025

Opettaja- ja opettajankoulutustarpeiden ennakoinnissa keskeisiä tietoja ovat opettajakunnan ikärakenne ja kelpoisuustiedot. Ikärakennetietojen avulla voidaan arvioida eläkkeelle siirtyvien määrää ja ajankohtaa. Kelpoisuustiedot osoittavat, kuinka moni opettajista on kelpoinen hoitamaansa tehtävään. Muita ennakointiin vaikuttavia tietoja ovat lasten ja nuorten ikäluokkakehitys, tuntijako, opetusryhmien koko ja opettajiston liikkuvuus opetus- ja muiden työtehtävien kesken.

Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos toteuttaa vuosina 2010–2012 Pedagoginen asiantuntijuus liikkeessä -hankkeen yhteistyössä Opetushallituksen ja Jyväskylän ammatillisen opettajakorkeakoulun kanssa. Hanke saa ESR-rahoitusta. Hankkeen tarkoituksena on tuottaa ennakointitietoa vuoteen 2025 asti ulottuvista yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen opettaja- ja opettajankoulutustarpeista. Se tuottaa myös tietoa osaamistarpeiden muutoksista sekä opettajien liikkuvuudesta ja siihen vaikuttavista syistä.

Tässä luvussa esitetään opettajaryhmittäin koulutustarpeiden tiivistelmä edellä kuvatun projektin tuloksista ja arvioista. Ne on julkaistu muistiossa "Opettaja- ja opettajankoulutustarpeiden ennakoinnin tuloksia" (Nissinen & Välijärvi 2011).

Koulutustarpeen ennakointi on edennyt seuraavien vaiheiden kautta:

Nykyisten opettaja-, oppilas- ja väestötilastojen sekä väestöennusteen perusteella on laskettu arvio siitä, paljonko eri alojen kelpoisia opettajia tarvitaan vuonna 2025. Nykyisten opettaja- ja opettajankoulutustilastojen (opiskelijamäärät, valmistuminen) sekä opettajien eläkkeelle jäämistä ja työuraa (opettajien työhön sijoittuminen ja siitä poistuminen) koskevien tietojen perusteella on laskettu arvio, kuinka suuri nykyisistä opettajista ja nyt opettajankoulutuksessa olevista opiskelijoista muodostuva kelpoisten opettajien varanto on vuonna 2025. Vähentämällä tämä arvio ennakoitusta opettajatarpeesta saadaan arvio siitä, kuinka paljon uusia opettajia tarvitaan vuoteen 2025 mennessä. Käyttämällä nykyisiä opettajankoulutuksen valmistumistietoja ja opettajien työuraa koskevia tietoja arvioidaan, kuinka paljon uusia

opiskelijoita tulee ottaa opettajankoulutukseen, jotta he täyttävät edellä arvioitun uusien opettajien tarpeen valmistuttuaan.

Ennakointilaskelmissa lähtökohtana on tilanne, jonka mukaan vuonna 2025 päätoimisina työskentelevät opettajat ovat kelpoisia. Koulutustarpeet on mitoitettu sillä periaatteella, että koulutettavilla opettajilla voidaan korvata sekä eläkkeelle jäämisestä että uraliikkuvuudesta aiheutuvat opettajavarannon vajeet että nostaa päätoimisten opettajien kelpoisuusaste 100 prosenttiin.

Luokanopettajakoulutus

Luokanopettajakoulutuksen määrällistä ennakointia varten on laadittu peruslaskelma ja neljä vaihtoehtoista arviota. Rehtoritarve on sisällytetty arvioihin. Oppilasmääräennuste perustuu Tilastokeskuksen väestöennusteeseen 2025 7–12 -vuotiaista lapsista.

Peruslaskelmassa oletetaan, että luokanopettajakoulutukseen otettaviin pätevät samat valmistumis- ja liikkuvuusoletukset kuin nykyisille opettajille ja nyt koulutuksessa oleville opettajille. Sen mukaan 90 % aloittaneista valmistuu kuudessa vuodessa ja 90 % valmistuneista työllistyy opettajiksi. Ensimmäisten viiden vuoden aikana 2,5 % jättää vuosittain opettajan työn. Sen jälkeen poistuma on yksi prosentti vuodessa. Lisäksi oletetaan, että keskimääräinen eläkeikä on 62 vuotta ja luokkakoko keskimäärin 19,6 oppilasta/luokanopettaja.

Suomenkieliseen koulutukseen tulisi peruslaskelman mukaan ottaa vuosina 2011–2020 vuosittain 1013 opiskelijaa ja ruotsinkieliseen koulutukseen 76 opiskelijaa. Vuonna 2009 suomenkielisiin luokanopettajaopintoihin hyväksyttiin 845 opiskelijaa. Opiskelupaikan otti vastaan 768 opiskelijaa. Vuoteen 2009 verrattuna opiskelupaikan vastaanottajia tarvittaisiin vuosittain 245 opiskelijaa nykyistä enemmän. Opiskelemaan hyväksytyjen määrään tarvittaisiin 168 opiskelijan vuotuinen lisäys.

Ruotsinkielisessä luokanopettajakoulutuksessa oli vuonna 2010 69 aloituspaikkaa. Koulutukseen hyväksyttiin 80 opiskelijaa. Opiskelupaikan otti vastaan 64 opiskelijaa. Ruotsinkielisen koulutuksen aloituspaikkamäärän nostotarve on vähäinen. Olennaista on saada kaikki aloituspaikat täytetyiksi.

Vaihtoehtoisissa arvioissa tarkastellaan, miten eri tekijöitä koskevien oletusten muuttaminen vaikuttaa luokanopettajien koulutustarpeisiin. Mikäli eläkeikää nousisi vuodelle 63 vuoteen, suomenkielisten luokanopettajaopintojen aloittajien määrän tulisi vuosina 2011–2020 olla 940, joka on 162 aloittavaa enemmän kuin vuonna 2009.

Mikäli opettajauraliikkuvuus vähenisi olennaisesti niin, että se olisi vain 0,5 % vuodessa, opintojen aloittajien määrän tulisi vuosina 2011–2020 olla 793, joka on 25 aloittavaa enemmän kuin vuonna 2009.

Mikäli valmistumista ja opettajaksi sijoittumista voidaan tehostaa niin, että 95 % opiskelijoista valmistuu ja valmistuneista 95 % sijoittuu luokanopettajiksi, olisi vuosittainen aloituspaikkatarve 966. Tämä on 98 aloittajaa enemmän kuin vuonna 2009.

Mikäli luokkakoko pienenisi peruslaskelmaan verrattuna niin, että se olisi 18,8 oppilasta opettajaa kohti, olisi opintojen aloitustarve 1 119 vuodessa. Tämä on 351 aloittajaa enemmän kuin vuonna 2009.

Erityisopettajan koulutus

Erityisopettajan koulutuksen laskelmissa käytetään samaa oppilasmääräennustetta kuin luokanopettajatarpeen arvioinnissa ja lukuvuoden 2009–2010 oppilas-opettajasuhdelukuja. Erityisopetuksen ei oleteta olennaisesti kasvavan nykytasosta. Erityisopettajien keskimääräiseksi eläkeiäksi oletetaan 62 vuotta. Oletetaan, että maisterikoulutuksessa olevista valmistuu 92 %. Keskimääräiseksi valmistumisajaksi oletetaan viisi vuotta. Erillisiä erityisopettajaopintoja suorittavista oletetaan valmistuvan 99 %. Keskimääräiseksi valmistumisajaksi oletetaan vuosi. Valmistuneista 90 % siirtyisi erityisopetuksen tehtäviin. Oletetaan, että ensimmäisen viiden työvuoden aikana 0,4 % opettajista jättäisi vuosittain opettajan työn. Sen jälkeen ei olisi poistumaa. Ennakointiraportin pohdinnassa tuodaan esille, että oletuksiin erityisopettajien ammattiin sijoittumisesta ja vähäisestä liikkuvuudesta liittyy epävarmuustekijöitä. Kun otetaan lisäksi huomioon maahanmuuttajien perusopetuksen valmistavaan opetukseen todennäköisesti siirtyvien erityisopettajien määrä, erityisopettajan koulutuksen aloituspaikkamäärän tulisi nousta 332:sta aloittajasta noin 355 aloittajaan. Koulutuksessa painopistettä tulisi muuttaa erityisluokanopettajien suuntaan.

Ruotsinkielisen erityisopettajan koulutuksen nykyinen aloituspaikkamäärä (27) arvioidaan riittäväksi, mutta aloituspaikat tulisi saada täytetyiksi. Nyt opiskelun aloittaa vain 19 opiskelijaa.

Oppilaan- ja opinto-ohjaajakoulutus

Nykyinen aloituspaikkamäärä (60) arvioidaan riittämättömäksi. Opettajavarannon täydentymä edellyttäisi noin 86 aloituspaikkaa suomenkielisessä ohjauskoulutuksessa. Ohjaajakoulutuksen aloituspaikkatarpeisiin vaikuttavat nykyisten kertaluonteisten lisäkoulutuksien toteutumiset. Niiden tuoma mahdollinen lisäys varantoon ja ammatillisista opettajakorkeakouluista valmistuneiden ohjaajien osittainen (10 %) siirtyminen perusopetuksen ja lukion ohjaustehtäviin pudottaisi aloituspaikkatarpeen 69 opiskelijaan vuodessa.

Ruotsinkielisessä koulutuksessa vuotuinen aloituspaikkatarve arvioidaan yhdeksäksi.

Aineenopettajakoulutus

Aineenopettajien tarvetta arvioitaessa on käytetty Tilastokeskuksen vuoden 2025 väestöennustetta oppilasmääräennusteen teossa. Opettajien keskimääräiseksi eläkeiäksi on oletettu 62 vuotta. Oppilas-opettajasuhdelukuina käytetään perusopetuksen ja lukiokoulutuksen osalta lukuvuoden 2009–2010 suhdelukuja. Nämä ovat perusopetuksessa 10,08 oppilasta/aineenopettaja suomenkielisessä koulutuksessa, 9,38 oppilasta/aineenopettaja ruotsinkielisessä koulutuksessa ja lukiossa 14,11 oppilasta/aineenopettaja suomenkielisessä koulutuksessa ja 11,27 oppilasta/aineenopettaja ruotsinkielisessä koulutuksessa.

Keskimääräinen valmistumisaika eri aineenopettajakoulutuksissa vaihtelee, joten tämä on otettu huomioon arvioita tehtäessä. Humanistisissa aineissa keskimääräinen valmistumisaika on seitsemän vuotta. Noin 60 % valmistuu seitsemän vuoden kuluessa opiskelujen aloittamisesta. Matemaattis-luonnontieteellisten aineiden aineenopettajaopiskelijoista noin 66 % valmistuu seitsemän vuoden kuluessa opintojen aloittamisesta. Keskimääräinen valmistumisaika on 6,5 vuotta. Taide- ja taitoaineissa keskimääräinen valmistumisaika on noin viisi vuotta.

Perusopetuksena on, että noin 85 % aineenopettajakoulutuksen saaneista työllistyy aineenopettajiksi perusopetukseen ja lukioihin. Eri aineistojen perusteella on arvioitu aineenopettajien työuran aikaista liikkuvuutta. Siinä on havaittu olevan eroja eri oppiaineryhmien välillä. Poistuma on suurinta ensimmäis-

mäisten viiden työvuoden aikana. Eri opettajaryhmille on arvioitu omat poistumaprosenttinsa työuran alussa ja työuran myöhemmissä vaiheissa. Arvioissa on otettu huomioon rehtoritarve.

Aineenopettajakoulutuksen aloituspaikkatarpeiden arvioinnissa on otettu huomioon, että aineenopettajaksi valmistuneet työllistyvät perusopetuksen, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten yhteisten opintojen opetuksen ohella myös vapaan sivistystyön oppilaitoksiin.

Ennakoinnin kieliaineissa voidaan vuosittaisia aloituspaikkoja vähentää noin 60:llä, mutta englannin kielessä lisäystarvetta on noin 80 aloituspaikan verran. Arviossa esitetään, että suurimmalla osalla kieltenopettajiksi valmistuvista tulisi olla kelpoisuus englannin opetukseen tutkinnossaan. Tarvearvioinnissa kiinnitetään huomiota siihen, että aloituspaikat esim. ruotsin ja venäjän kielissä eivät läheskään aina täyty. Historian ja yhteiskuntatiedon nykyisistä noin sadasta aloituspaikasta voidaan vähentää kolmekymmentä. Psykologian, filosofian ja uskonnon opettajatarpeita tyydyttämään tarvitaan noin 60 aloituspaikkaa nykyisen 128 paikan sijasta. Matemaattis-luonnontieteellisissä aineissa arviointia vaikeuttaa se, että aloituspaikoista täyttyy vain hieman yli puolet. Mikäli tämä tilanne jatkuu, nykyistä aloituspaikkamäärää ei ole aiheellista vähentää. Arvioinnissa kuitenkin korostetaan, että matematiikan opettajien suuren täydentymätarpeen vuoksi valmistuvista aineenopettajista 70 prosentilla tulisi olla kelpoisuus matematiikan opettamiseen. Liikunnan ja terveystiedon aloituspaikkamäärä tulisi lähes kaksinkertaistaa. Biologian, maantiedon ja ympäristötiedon opettajien aloituspaikkamäärissä ei tarvita olennaisia muutoksia. Taidealoilla aloituspaikoissa voidaan tehdä noin viidenkymmenen paikan vähennys. Kotitalouden opettajakoulutuksen aloituspaikoissa ei ole aihetta muutoksiin. Käsityön opettajakoulutusta voidaan jonkin verran vähentää.

Ruotsinkielisen aineenopettajakoulutuksen nykyiset aloituspaikkamäärät arvioidaan kokonaisuutena lähes riittäviksi. Jonkin verran lisäystarvetta on humanistisissa aineissa sekä liikunnassa ja taideaineissa. Ongelmana on, että aloituspaikkoja on jo pitkään ollut vaikeata saada täyteen, joten opettajapula etenkin matemaattisissa aineissa näyttää todennäköiseltä.

Kielikylpyopettajat

Opetus- ja kulttuuriministeriö teetti kielikylpytoimintaa koskevan selvityksen. Sen laati Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Selvitys valmistui keväällä 2011 (Kyllönen ym. 2011). Siinä kartoitettiin kuntien kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen tilaa ja tulevaisuuden suunnitelmia varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen tilannetta tarkasteltiin kuntatasolla sekä kysynnän että tarjonnan näkökulmasta, jotta olisi mahdollista arvioida opetuksen vaatiman opettajankoulutuksen määrällisiä tarpeita. Selvityksessä arvioitiin, että nykyinen sisäänotto (12–16 henkilöä vuodessa) ei ole pystynyt tyydyttämään kielikylpyopettajien tarvetta varsinkaan pääkaupunkiseudulla. Selvityksessä esitettiin, että kielikylpyopettajien koulutusta on lisättävä. Koulutusta on järjestetty Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutusyksikön ja Vaasan yliopiston yhteistyönä. Kajaanin yksikön toiminnan päättyessä kielikylpyopettajien koulutuksen järjestäminen edellyttää uutta ratkaisua.

Ammatillinen opettajankoulutus

Ammatillisen koulutuksen opettajien määrällistä ennakointia varten on laadittu peruslaskelma ja vaihtoehtoinen arvio. Rehtoritarve on sisällytetty arvioihin. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan ammatillisen koulutuksen opiskelijamäärä on vuonna 2025 reilut 5 % pienempi kuin vuonna 2009. Opiskeli-

jamäärien pienentymisen vuoksi myös ammatillisen koulutuksen opettajia tarvitaan nykyistä vähemmän vuonna 2025. Toisaalta muodollisesti kelpoisten opettajien alhainen osuus erityisesti ruotsinkielisessä ammatillisessa koulutuksessa nostaa opettajankoulutuksen tarvetta.

Ammatillisen koulutuksen opettajien uraliikkuvuudesta ei ole saatavissa luotettavia tietoja. Ennakoinnissa on lähdetty olettamuksesta, että 85 % opettajankoulutuksen suorittaneista sijoittuu opettajan tehtäviin. Näistä 35–40 % sijoittuu ammattikorkeakouluihin ja 65–60 % ammatilliseen koulutukseen. Opettajan tehtäviin sijoittuneista 30 vuoden työuran oletetaan poistuvan muihin tehtäviin 20 %. Laskelman perustana on käytetty sitä, että ammatillisen opettajankoulutuksen suorittaa 90 % aloittaneista ja keskimääräinen valmistumisaika on kaksi vuotta. Näistä yhteensä 51–55 % sijoittuu ammatillisen koulutuksen opettajiksi.

Suomenkielisten ammatillisten opintojen opettajien aloituspaikkoja tarvitaan ennakkoinnin perusteella vuonna 2025 yhteensä noin 1 420, joka on 85 aloituspaikkaa vähemmän kuin nykyään. Aloituspaikkoja tarvitaan nykyistä enemmän sosiaali- ja terveysalalla ja luonnonvara-alalla. Koulutusta tulisi puolestaan vähentää humanistisella ja kasvatusalalla, kulttuurialalla sekä yhteiskuntatieteiden, hallinnon ja liiketalouden alalla.

Vaihtoehtoisessa mallissa on tehty oletus, että ammatillisen koulutuksen ja ammattikorkeakoulujen eri alojen koulutustarjontaa suunnataan uudelleen koulutustarjonnan ennakoititulosten mukaan. Tässä laskelmassa ammatillisten opintojen opettajien aloituspaikkoja tarvittaisiin reilut 150 aloituspaikkaa vähemmän kuin nykyään. Alakohtaisesti tarkasteltuna tämä merkitsisi, että opettajankoulutusta tulisi vähentää peruslaskelmaa enemmän erityisesti humanistisella ja kasvatusalalla ja kulttuurialalla. Tässä laskelmassa myös matkailu-, ravitsemis- ja talousalan opettajia tarvittaisiin nykyistä vähemmän.

Ruotsinkielisessä ammatillisessa koulutuksessa on ennakkoinnin perusteella selvää lisästarvetta. Ammatillisten aineiden opettajien opettajankoulutuksessa on ollut noin 30 aloituspaikkaa vuosittain. Ennakoinnin mukainen aloituspaikkatarve on 85. Erityisesti opettajankoulutusta tarvitaan tekniikan ja liikenteen alalla.

Ammatillisen erityisopettajien ja opinto-ohjaajien koulutustarvetta ei ole voitu ennakoida erikseen, koska erityisopettajan ja opinto-ohjaajien virkoja on erittäin vähän.

10. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA KEHITTÄMISLINJAUKSIA

1) Opettajien riittävyys

- o Pätevä ja ammattitaitoinen opetushenkilöstö on korkeatasoisen koulutuksen edellytys. Opetushenkilöstön saatavuuden turvaaminen edellyttää riittävän laajaa opettajankoulutusta ja koulutuksen kohdentamista opettajatarpeiden mukaan. Opettajatiedonkeruun ja opettajatarpeiden ennakkoinnin perusteella opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM 2011b) on ehdottanut yliopistoille opettajien valmistumistavoitteiksi vuosille 2013–2016 seuraavaa:

Opettajaryhmä	Keskimääräiset valmistumistavoitteet vuosittain vv. 2013–2016 (suluisissa vuosien 2010–2012 tavoitteet)
Lastentarhanopettajat	500 (370)
Luokanopettajat	900 (800)
Erityisopetus	500 (500)
– erityisluokanopettajat ja erityisopettajat	
Erityislastentarhanopettajat	100 (100)
Humanistiset oppiaineet	460 (500)
Luonnontieteelliset oppiaineet	350 (380)
Uskonto (ev.lut. uskonto, ortodoksinen uskonto, muut uskonnot), psykologia, filosofia ja elämäkatsomustieto	40 (40)
Oppilaanohjaus/opinto-ohjaus	130 (130)
Käsityö	70 (80)
Kotitalous	70 (70)
Musiikki	40 (35)
Kuvataide	40 (50)

Humanistisella koulutusalaalla tulee ottaa huomioon, että englannin kielen opettajatarpeiden ennakoidaan selvästi kasvavan muiden kielten opettajatarpeiden puolestaan vähentyessä. Matemaattis-luonnontieteellisen koulutusalan opettajankoulutuksessa tulee ottaa huomioon, että työllistymisen ja opettajatarpeiden vuoksi pääosalla opettajaksi valmistuvista tulisi olla kelpoisuus matematiikan opetukseen. Mikäli tuntijakoratkaisussa tapahtuu muutoksia, arvioidaan niiden vaikutuksia tavoitteisiin.

- o Ammatillisen opettajankoulutuksen määrällisenä tavoitteena on, että vuosittain 1 515 henkilöä suorittaa opettajankoulutusopinnot. Ammattikorkeakouluille asetetaan uudet määrälliset tavoitteet vuonna 2013 vuosiksi 2014–2016. Määrällisissä tavoitteissa otetaan huomioon opettajatarve-ennakoinnin tulokset, opettajien heikko kelpoisuustilanne, opettajien lisääntyvä ammatillinen liikkuvuus sekä ammatillisen koulutuksen kasvanut vetovoima. Opettajankoulutusta tulee lisätä sosiaali- ja terveystieteiden ja liikunta-alalla ja tekniikan ja liikenteen alalla sekä vähentää kulttuurialalta ja humanistiselta ja kasvatusalalta.
- o Opettajankoulutus ja sen määrälliset tavoitteet kohdennetaan yliopistojen kesken niin, että opettajakelpoisuuden alueellisia eroja voidaan vähentää.
- o Joillakin yliopistoilla on opettajankoulutuksen yhteistyöelin, jossa on monipuolinen ainetiedekuntien, opettajankoulutuslaitoksen ja harjoittelukoulujen edustus. Tästä on saatu hyviä kokemuksia. Yhteistyöelimen avulla on voitu vahvistaa opetuksen ja tutkimuksen yhteyttä ja parantaa teorian ja käytännön vuorovaikutusta. Yliopistot turvaavat sisäisessä voimavarojen jaossa opettajankoulutuksen ja siihen kuuluvan harjoittelun toimintaedellytykset. Aineenopettajien ylikoulutuksen sijasta yliopistot suuntaavat voimavaroja niiden opettajaryhmien kouluttamiseen, joissa on kelpoisuusongelmia ja korkea ikärakenne.

- Tähänastiset kokemukset ovat osoittaneet, että luokanopettajien mahdollisuudet hankkia kelpoisuus koko perusopetukseen ovat useissa yliopistoissa hyvät, mutta aineenopettajilla mahdollisuudet ns. kaksoiskelpoisuuden hankkimiseen ovat varsin vähäiset. Yliopistot tasapainottavat koulutustarjontaansa niin, että myös aineenopettajilla on mahdollisuus hankkia kelpoisuus koko perusopetukseen. Kelpoisuustilanteen parantamiseksi tarvitaan pikaisesti vaikuttavia koulutusratkaisuja. Luokanopettajien saatavuutta voidaan parantaa nopeasti niin, että yliopistot lisäävät aineenopettajien mahdollisuuksia suorittaa perusopetuksessa opetettavien aineiden monialaiset opinnot, jolloin aineenopettajat saavat kelpoisuuden luokanopetukseen. Kelpoisuus koko perusopetukseen voi lisätä vähätuntisten oppiaineiden aineenopettajien työllistymismahdollisuuksia.
- Taide- ja taitoaineiden opettajien saatavuudessa ja työllistymisessä on ilmennyt ongelmia. Viimeksi tähän on kiinnitetty huomiota vuonna 2011 valmistuneessa taide- ja taitoaineiden arvioinnissa. Oppiaineiden tuntimäärät eivät kaikkialla ole riittäviä pysyvien virkojen perustamiseen. Opetusta antavat opettajat, joilla ei ole vaadittavia opintoja. (Laitinen ym. 2011). Taide- ja taitoaineiden opetuksen ongelmia sekä opettajien saatavuutta ja työllistymismahdollisuuksia voidaan parantaa useilla eri tavoilla yliopistojen koulutustarjonnassa ja tutkintojen rakenteissa. Ensimmäinen vaihtoehto on se, että taide- ja taitoaineiden opettajaksi tutkinto rakentuu niin, että opettajalla on tutkinnossaan toisen opetettavan aineen opinnot. Toinen vaihtoehto on se, että taide- ja taitoaineen opettajalla on mahdollisuus hankkia kelpoisuus luokanopetukseen niin, että hän voi suorittaa perusopetuksessa opetettavien aineiden monialaiset opinnot. Kolmas vaihtoehto on se, että luokanopettajalla on mahdollisuus hankkia kelpoisuus jonkun taide- tai taitoaineen opetukseen.
- Oppilaan oman äidinkielen ja muiden uskontojen opettajien ongelmallinen kelpoisuustilanne edellyttää näiden ryhmien opettajankoulutuksen pikaista lisäämistä. Saamen, romanin ja viittomakielen opettajien saatavuus tulee turvata riittävällä koulutustarjonnalla. Opetus- ja kulttuuriministeriö neuvottelee yliopistojen kanssa ratkaisusta, joilla edistetään oman äidinkielen, muiden uskontojen ja vähemmistökielten opettajankoulutuksen järjestämistä. Opetus- ja kulttuuriministeriö neuvottelee kielykylpyopettajien koulutuksen pysyvästä ratkaisusta yliopistojen kanssa.
- Yliopistot suuntaavat opettajan pedagogisia opintoja ja niihin kuuluvaa harjoittelua niin, että ammatillisen koulutuksen yhteisten opintojen opettajiksi ja aikuiskoulutuksen opetustehtäviin suuntautuviin opiskelijoiden tarpeet otetaan riittävästi huomioon.
- Opettajankoulutuksen valinnoissa otetaan huomioon opetustyöhön soveltuvuus, motivaatio ja sitoutuneisuus. Valintamenettelyjä kehitetään tutkimusperustaisesti. Yliopistot laajentavat aineenopettajankoulutuksessa suoravalinnan käyttöä.
- Ammatillisten opintojen opettajien kelpoisuustilanteessa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia verrattuna aiempiin opettajatiedonkeruisiin, vaikka pedagogisten opintojen tarjontaa on lisätty 2000-luvun alussa lähes 500 aloituspaikalla. Ammatillisen opettajankoulutuksen laajennuksia on lisäksi toteutettu ESR-varoin osana valtakunnallisia ammatillisen koulutuksen kehittämishankkeita. Vuonna 2011 valtion talousarvioon sisältyi 1 miljoonan euron lisämääräraha ammatillisen opettajankoulutuksen laajentamiseen. Määrärahalta opettajankoulutusta lisättiin 110 aloituspaikalla. Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistää yhdessä keskeisten sidosryhmien kanssa toimenpideohjelman ammatillisten opettajien kelpoisuustilanteen parantamiseksi, opettajien osaamisen vahvistamiseksi ja työn vetovoii-

man lisäämiseksi. Samalla seurataan opettajien kelpoisuusvaatimuksissa tehtyjen muutosten vaikutusta opettajien kelpoisuustilanteeseen ja osaamiseen.

2) Varhaiskasvatuksen määrällinen ja laadullinen kehittäminen

Varhaiskasvatus ei ole sisällynyt opettajankoulutuksen arviointeihin, valtakunnalliseen opettajatiedonkeruuseen ja opettajankoulutustarpeiden ennakoitihankkeisiin. Laadukkaan ja riittävän varhaiskasvatuksen turvaamiseksi tarvitaan ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen koulutuksesta, henkilöstöstä ja kehittämistarpeista.

- Korkeakoulujen arviointineuvosto arvioi varhaiskasvatuksen koulutuksen kokonaisuuden vuonna 2012. Arvioinnin tavoitteena on tuottaa kokonaiskuva ja tietoa varhaiskasvatuksen koulutuksen tilasta, eri koulutusten vahvuuksista ja kehittämishaasteista suhteessa varhaiskasvatustyön kehittyviin ja muuttuviin osaamisvaatimuksiin. Arvioinnin tuottaman tiedon avulla on mahdollista kehittää varhaiskasvatuksen koulutuksen laatua ja tehdä tarvittavia uudistuksia.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö toteuttaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä koskevan valtakunnallisen tilastaselvityksen ja lastentarhanopettajakoulutustarpeen ennakoinnin osana varhaiskasvatuksen tehtävien siirtoa opetus- ja kulttuuriministeriölle. Tilastaselvityksen ja ennakoinnin perusteella asetetaan jatkossa määrälliset tavoitteet myös sosionomi (amk) -tutkinnossa suoritettaville varhaiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan opinnoille.
- Laissa sosiaalialan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista on säädetty, että varhaiskasvatuksen ja sosiaalipedagogiikan opintojen tulee sisältyä ammattikorkeakoulututkintoon. Tämä on johtanut tilanteeseen, jossa tutkintoon johtavaan koulutukseen hakeutuu uudelleen jo tutkinnon suorittaneita sosionomeja. Tarkoituksenmukaista on päivittää kelpoisuusvaatimuksia siten, että ne mahdollistavat osaamisen täydentämisen tarvittavilla opinnoilla tai tutkinnon osilla.

3) Opettajankoulutuksen kehittäminen

- Suomalainen opettajankoulutus rakentuu tutkimusperustaisuudelle. Opettajuus edellyttää laaja-alaisia valmiuksia, jotka liittyvät kykyyn havainnoida ja analysoida opetus- ja kasvatustyön ilmiöitä, arvioida tilanteita omassa työssä ja tehdä johtopäätöksiä kehittämisen perustaksi. Nämä valmiudet edellyttävät vahvaa ihmis-, tiedon- ja oppimiskäsityksen teoreettista perustaa. Tutkimus tarjoaa opettajalle välineitä arvioida ja uudistaa työtään. Opettajat tarvitsevat opetussisältöjen hyvää hallintaa, oppimisen ja opetuksen monipuolista asiantuntemusta, sosiaalisia ja eettisiä valmiuksia sekä käytännön koulutyön osaamista. Yliopistot vastaavat opettajankoulutuksen ja siihen liittyvän harjoittelun korkeasta laadusta ja koulutuksen tutkimusperustan vahvistamisesta.
- Opettajat kohtaavat työssään uusia kasvatuksen ja opetustyön haasteita, jotka tulee ottaa huomioon opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa. Ajankohtaisia opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen painopisteitä ovat erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetus ja ohjaus, tieto- ja viestintätekniiikan opetuskäyttö, oppimisympäristöjen kehittäminen, monikulttuurisuuskysymykset, koulutuksellisen tasa-arvon kysymykset, kodin ja koulun yhteistyö sekä opettajan työn yhteiskunnallinen vastuu ja vuorovaikutus. Opettajien peruskoulutuksesta, uusien opettajien työhöntulo-ohjauksesta ja opettajien

täydennyskoulutuksesta tulee muodostaa tutkimusperustainen sisällöllinen jatkumo, joka tukee opettajan ammatillista kasvua ja kehittymistä koko työuran ajan. Yliopistot varmistavat, että opettajankouluttajilla on riittävät mahdollisuudet osallistua opettajankoulutuksen kehittämistä koskevaan tutkimustyöhön ja täydennyskoulutukseen.

- Ammatillisen koulutuksen kehittämisen keskeinen painopiste on koulutuksen työelämälähtöisyyden vahvistaminen. Perustan koulutuksen laadulle ja vaikuttavuudelle luovat koulutuksen työelämäyhteydet ja opiskelun kytkeminen aitoihin työympäristöihin. Ammatillisessa koulutuksessa turvataan opetushenkilöstön mahdollisuudet osallistua määrääjain työelämäjaksoille.
- Ammatillisen koulutuksen kasvanut vetovoima on lisännyt taustaltaan, oppimisvalmiuksiltaan ja opintomenestykseltään erilaisten opiskelijoiden määrää. Opiskelijoiden joukossa on sekä huippuosajia että erityisen tuen tarpeessa olevia opiskelijoita. Tämä lisää tarvetta rakentaa opintopolkuja yksilöllisten tarpeiden ja lähtökohtien samoin kun työelämän erilaistuvien osaamistarpeiden pohjalta. Opetus- ja kulttuuriministeriö toteuttaa ammatillisen koulutuksen läpäisyn tehostamisohjelman, jolla vähennetään koulutuksen keskeyttämistä ja tuetaan opintojen etenemistä sekä tutkintojen suorittamista tavoiteajassa. Opettajien valmiuksia ohjata erilaisia opiskelijoita tulee lisätä. Kaikki ammatillisen koulutuksen opettajat kohtaavat työssään erilaistuvan opiskelijajoukon. Tästä syystä ammatillisen erityisopettajakoulutuksen lisäksi kaikkien opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen tulee lisätä erityisopetuksen sisältöjä.

4) Opettajankoulutusta koskeva tutkimus

- Suomen tavoite noususta maailman osaavimpien kansakuntien joukkoon edellyttää kansainvälisesti korkeatasoisen opettajankoulutuksen edelleen kehittämistä. Tutkimuksen merkitys suhteessa opettajuuteen on kahtalainen: yhtäältä tutkimus luo perustan opettajan työn kehittämiseksi ja toisaalta opettajankoulutus voi kehittyä vain korkeatasoiseen tutkimukseen nojaten. Kehittämistarpeita on erityisesti tutkimuksen vahvistamisessa. Opettajankoulutusta koskevan tutkimuksen ja sen laadun kehittyminen edellyttää nykyistä tiiviimpää ja suunnitelmallisempaa yhteistyötä opettajankoulutusyksiköiden kesken. Tutkimuksessa tulee hyödyntää koko korkeakoulu yhteisön tarjoamia mahdollisuuksia sekä korkeakoulujen välistä yhteistyötä suurempien ja vaikuttavampien tutkimuskokonaisuuksien ja yhteisöjen muodostamiseksi.
- Tutkimuksen pirstaleisuudesta tulee päästä yksikköjen profiloitumiseen, selkeään työnjakoon ja kansainvälisen yhteistyön lisäämiseen. Yliopistot vahvistavat opettajankoulutusyksiköitä tutkimusyhteisöinä ja uudistavat yksiköiden henkilöstörakennetta niin, että monipuolinen, eri tieteenaloja integroiva ja kansainvälisesti vahva tutkimusosaaminen lisääntyy.
- Kasvatukseen ja koulutukseen liittyvät vaativat kansalliset ja kansainväliset tehtävät lisääntyvät edellyttäen lisää tutkimusosaamista toimivien ratkaisujen löytämiseksi. Opettajankoulutuksen valtakunnallinen tutkijakoulutus eri tieteenalojen yhteistyönä vahvistaa tutkimusperustaa ja syventää oppimista ja opetusta koskevaa ymmärrystä.
- Ammattipedagogiikan tutkimusta tulee edelleen vahvistaa tukemaan kehittyvää ammatillista koulutusta ja elinkeinoelämää sekä ammatillisen opettajan muuttuvaa työtä.

5) Tiedonkeruu, ennakointi ja seuranta

- Opetus- ja kulttuuriministeriö suorittaa opettajatiedonkeruun ja opettajatarpeiden ennakkoinnin säännöllisin välein. Varhaiskasvatuksen, yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen sekä vapaan sivistystyön lisäksi on aiheellista arvioida myös taiteen perusopetuksen ja korkea-asteen opetushenkilöstötarpeita ja niiden vaikutuksia opettajankoulutuksen määrällisiin tavoitteisiin.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö kehittää opettajankoulutusta koskevaa tilastointia ja seurantaa niin, että opettajankoulutuksen määrällisiä ja sisällöllisiä tavoitteita, kansainvälisyyttä ja tutkimusta voidaan seurata koulutusalaakohtaisten tarkastelujen ohella.

LÄHTEET

Säädökset:

Ammattikorkeakoululaki 351/2003

Laki ammattipätevyyden tunnustamisesta 1093/2007

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005

Laki ulkomailla suorittajien korkeakouluopintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta 531/1986

Yliopistolaki 558/2009

Valtioneuvoston asetus ammatillisesta opettajankoulutuksesta 357/2003

Valtioneuvoston asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 986/1998

Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista 794/2004

Opetusministeriön asetus yliopistojen koulutusvastuun täsmentämisestä, yliopistojen koulutusohjelmista ja erikoistumiskoulutuksesta 568/2005

Opetusministeriön asetus yliopistojen perusrahoituksen laskentakriteereistä 771/2009

Kirjallisuus:

Aino-hanke 2008. Aineenopettajakoulutuksen nykytila ja kehittämistarpeet. Turun yliopisto. Turun opettajankoulutuslaitos.

Garam, I. 2011. Kansainvälinen liikkuvuus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2010. Tietoa ja tilastoja -raportti 2/2011. CIMO.

Hosia, M. 2009. Korkeakouluneuvosto 1966–1995. Toimintahistoriikki ja pääsihteerin muistoja. Opetusministeriön julkaisusarja 2009:55.

Jakku-Sihvonen, R. & Niemi, H. 2005. Uudenlaisia maistereita - kasvatustieteen koulutuksen kehittämislinjauksia. PS-kustannus.

Jussila, J & Saari, S. 1999. Opettajankoulutus tulevaisuuden tekijänä. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 11:1999.

Kasvatustieteellisen alan tohtorikoulutuksen kehittäminen. 2006. Kasvatustieteen jatko-opintojen kehittämisryhmä. Valtakunnallinen opettajankoulutuksen ja kasvatustieteiden tutkintojen kehittämisprojekti (Vokke). Osoitteessa: <http://www.helsinki.fi/vokke/Tyoryhmat/Loppuraportti.pdf>

Kumpulainen, T. (toim.) 2009. Opettajat Suomessa 2008. Opetushallitus.

Kumpulainen, T. (toim.) 2011. Opettajat Suomessa 2010. Opetushallitus: Koulutuksen seurantaraportit 2011:6.

Kyllönen, T., Miettinen, E., Palviainen, H., Saarinen, T. & Ala-Vähälä, T. 2011. Selvitys kotimaisten kielten kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen tilanteesta Suomessa: kuntatason tarkastelu. Moniste.

Laitinen, S., Hilmola, A. & Juntunen, M-L 2011. Perusopetuksen musiikin, kuvataiteen ja käsityön opettajankoulutuksen arviointi 9. vuosiluokalla. Opetushallitus. Koulutuksen seurantaraportit 2011:1.

Lehtinen, J. (toim.) 2011. Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen. Tasa-arvo- ja sukupuolitietoisuus opettajankoulutuksessa -projektin julkaisu. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Luukkainen, O. 2000. Opettaja vuonna 2010. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakointihankkeen (OPEPRO) selvitys no 15. Loppuraportti. Opetushallitus.

Lämsä, A & Saari, S. 2000. Portfoliosta koulutuksen kehittämiseen. ammatillisen opettajankoulutuksen arviointi. korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 10:2000.

Nissinen, K. & Välijärvi, J. 2011. Opettaja- ja opettajankoulutustarpeiden ennakkoinnin tuloksia. Muistio 15.8.2011. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Moniste.

- OKM 2011a. Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma, luonnos 13.9.2011.
- OKM 2011b. Opetus- ja kulttuuriministeriön palaute yliopistoille ja ohjeet koskien vuonna 2012 käytäviä neuvotteluja. OKM:n kirje 5.10.2011. OKM/46/2102011.
- OKM 2010. Ammatillisten aineiden opettajien sekä rehtoreiden kelpoisuusvaatimuksia selvittäneen työryhmän loppuraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:5.
- OPM 1994. Kasvatusala kohti tulevaisuutta. Kasvatustieteellisen alan tutkintojen arviointi- ja kehittämisprojektin loppuraportti. Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan julkaisusarja 16. Helsinki 1994.
- OPM 2001. Opettajankoulutuksen kehittämisohjelma. Helsinki.
- OPM 2003. Opettajatarvetyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:9.
- OPM 2006. Opettajankoulutus - tietoa, taitoa, tulevaisuutta. Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman 2001–2005 loppuraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:32.
- OPM 2007a. Opettajankoulutukseen kuuluvan ohjatun harjoittelun selvitysraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:19.
- OPM 2007b. Opettajankoulutus 2020. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:44.
- Piesanen, E. & Kiviniemi, U & Valkonen, S. 2006a. Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman seuranta ja arviointi 2005. Opettajien peruskoulutus 2005 ja seuranta 2002–2005. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusselosteita 28.
- Piesanen, E., Kiviniemi, U. & Valkonen, S. 2006b. Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman seuranta ja arviointi 2005. Opettajien täydennyskoulutus 2005 ja seuranta 1998–2005. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusselosteita 29.
- Saari, S. 2003. Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman seuranta. Korkeakoulujen arviointineuvosto. Moniste.
- Suomen Akatemia 2009. Suomen tieteen tila ja taso 2009.